1. ISMERTESSE AZ E.M.T. FORRÁS MENNYISÉGEIT ÉS A KÖZTÜK LÉVŐ KAPCSOLATOT!

töltés → töltésfajták → áram → [illegible]
hatások → folytonossági egyenlet.

a) AZ ELEKTROMOS TÖLTÉS

Az EM jelenségek oka az, hogy egyes elemi részecskéknek (elektronnak: $q_e = -1{,}602 \cdot 10^{-19}$ C, protonnak: $q_p = 1{,}602 \cdot 10^{-19}$ C) elektromos töltésük van, alapdefiníció, részecskék egy tulajdonsága. A tárgy keretein belül csak olyan esetekkel foglalkozunk, amikor olyan nagyszámú töltött részecske hatásait vizsgáljuk, hogy azok kvantáltsága és egyéb kvantumfizikai tulajdonságai figyelmen kívül hagyhatók. A közelítés jogosságát mutatja, hogy az $1\,pC = 10^{-12}$ C töltés is 10^7 nagyságrendű elemi részecskét jelent. $[Q] = C = As$

A töltések összehasonlíthatóak az egymásra kifejtett erőhatásuk alapján: A tapasztalati Coulomb törvény megadja két pontszerűnek tekinthető töltéssel rendelkező test között fellépő erőt: * $\varepsilon_0 = 8{,}854 \cdot 10^{-12} \frac{As}{Vm}$

$$\boxed{|F| = \frac{1}{4\pi\varepsilon_0} \frac{|Q_1 Q_2|}{r_{1,2}^2}}$$

, ahol $r_{1,2}$ a testek közti távolság

ε a közeg permittivitása (dielektromos állandója), amit $\varepsilon = \varepsilon_r \cdot \varepsilon_0$ alakban szokás megadni, ε_r a relatív permittivitás, amely a közegre jellemző puszta szám. ε_0 a vákuum permittivitása*: Elsőre furcsának tűnik de a vákuumban is állandó EM-es fluktuáció van, mivel EM rezgés, aminek az okát nem tudjuk, a határozatlansági reláció következménye. A tapasztalat szerint két- ~~Töltésfajták~~: féle töltés van, amelyeket előjellel különböztetünk meg egymástól. Azonos előjelűek taszítják, ellentétes előjelűek vonzzák egymást.

Töltésfajták:

- Térbeli (térfogati) töltéssűrűség: $\rho = \frac{\Delta Q}{\Delta V}$ $[\rho] = \frac{As}{m^3}$

– Felületi töltéssűrűség: (Tul. képpen ez is térfogati, csak a felület méretéhez képest elhanyagolható a vastagsága) $\sigma = \frac{\Delta Q}{\Delta A}$ $[\sigma] = \frac{As}{m^2}$

– Vonalmenti töltéssűrűség: $q = \frac{\Delta Q}{\Delta l}$ $[q] = \frac{As}{m}$

b) AZ ELEKTROMOS ÁRAM

A töltések mozgása áramot jelent, a technikai felfogás azonban a töltéstől független mennyiségként értelmezi az áramot. Az áramok is az egymásra kifejtett erőhatásukkal hasonlíthatóak össze:

Tapasztalati Ampère-törvény: Két végtelen hosszúnak tekinthető és elhanyagolhatóan kis keresztmetszetűnek tekinthető, párhuzamos, egyenes vezetőkben folyó áramok esetére:

$$\boxed{|F| = \frac{\mu_0}{2\pi} \frac{|I_1 I_2|\, l}{d}}$$

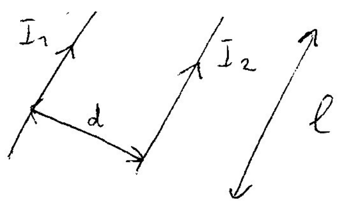

l: vizsgált vez. szakasz hossza

μ: közegre jellemző (mágneses) permeabilitás, μ_r: a közegre jellemző puszta szám, μ_0 a vákuum permeabilitása: $\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \frac{Vs}{Am}$

Áram mértékegysége $[I] = A$

Áramfajták:

Térbeli (~~térbeli~~) Áramsűrűség: Térbeli $j = \frac{\Delta I}{\Delta A}$ $[j] = \frac{A}{m^2}$

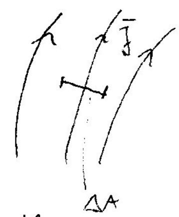

Vonalszerű áram: $I = \int_A \bar{j}\, d\bar{A}$ $d\bar{A}$ felület normális irányú.

Felületi áramsűrűség: Az áram olyan felületen folyik át, aminek egyik mérete elhanyagolhatóan kicsi, egy szakaszon átfolyó áram.

$\Delta I = \bar{K}\, ds\, \bar{n}$

$K = \frac{\Delta I}{\Delta s}$; $[K] = \frac{A}{m}$ Az áram a felületen kúszik. Megjegyzendő, hogy a mértékegysége megegyezik a mágneses térerősséggel, van olyan eset ahol $H = K$.

c) AZ ÁRAM - TÖLTÉS KAPCSOLAT

1) Ha egy V térfogatban Q töltés van felhalmozva és a térfogatot körülzáró A felületen összesen I áram folyik ki, akkor:

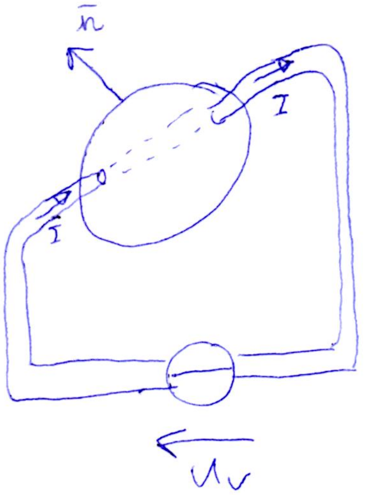

$$I = \oint_A \bar{j}\, d\bar{A} = 0$$

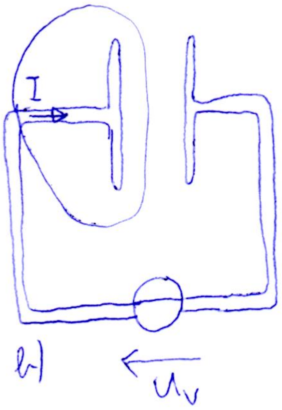

b) ábra: Vizsgáljuk a bekarikázott részt! Az áram befolyik a térrészbe, és töltéseket rak le a kondenzátor lemezein. Az áram nem folyik ki, a töltések száma növekszik:

$$\oint_A \bar{j}\, d\bar{A} = -\frac{dQ}{dt}$$

$$\Downarrow$$

$$I = -\frac{dQ}{dt}$$

$$\Downarrow$$

A negatív előjel oka: az áram befelé folyik, a felületi normális viszont kifelé mutat, az integrálon belül skaláris szorzás van. Más szóval a kifolyó áramot tekintjük pozitívnak.

$$\oint_A \bar{j}\, d\bar{A} = -\frac{d}{dt}\int_V \rho\, dV$$: Folytonossági egyenlet integrális alakja.

Alkalmazzuk a Gauss-Osztrogradszkij tételt az első tagra:

$$\int_V \operatorname{div} \bar{j}\, dV = -\int_V \frac{d\rho}{dt}\, dV \Rightarrow \int_V \left(\operatorname{div} \bar{j} + \frac{d\rho}{dt}\right) dV = 0$$

Ennek bármely térfogatra teljesülnie kell, ezért az integrandus maga is nulla:

$$\boxed{\operatorname{div} \bar{j} + \frac{d\rho}{dt} = 0}$$

FOLYTONOSSÁGI EGYENLET

A folytonossági egyenlet a töltés megmaradásának el-
vét ~~fejez~~ fejezi ki, és analóg pl. a tömeg meg-
maradását kifejező egyenlettel.

2) <u>v sebességgel mozgó töltések árama</u>

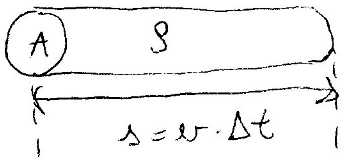

$$I = \frac{\Delta Q}{\Delta t} = \frac{\int_V \rho \, dV}{\Delta t} = \frac{\rho \cdot A \cdot v \cdot \Delta t}{\Delta t} = A \cdot \rho \cdot v$$

$\Rightarrow J = \dfrac{I}{A} = \rho v$, ez vektorosan is igaz: $\bar{j} = \rho \bar{v}$

Ha kétféle töltés is van: $\bar{j} = \rho_+ \bar{v}_+ + \rho_- \bar{v}_-$

2. ISMERTESSE AZ E.M.T. ~~FORR~~ INTENZITÁSVEKTORAIT, ÉS A KÖZTÜK LÉVŐ KAPCSOLATOT!

El. térerősség, indukció, Lorentz tv., forgatónyomaték, feszültség, fluxus, Faraday-ind. tv. (II. M.E.), fizikai, ...

a) Bevezető, EM erőtér

A töltések és az áramok egymásra gyakorolt hatása csak speciális feltételek mellett határozható meg a Coulomb és Ampère törvények alapján. A hatásokat az EM erőtér bevezetésével írhatjuk le. Az erőteret a töltések és áramok hozzák létre, illetve az erőtér az, amely erőt fejt ki a töltésre és az áramra. Az EM tér nem csak az erőt közvetíti, hanem az energia hordozója és a felgyorsítás közvetítője is. Az EM teret két vektormennyiséggel jellemezzük: Elektromos térerősség és Mágneses indukció. Ezek az intenzitásvektorok.

A térerősséget, illetve mágneses indukciót egy kis ~~b~~ méretű nyugvó, illetve v sebességgel mozgó Q elektromos töltésre ható erővel definiálhatjuk:

$$\boxed{\bar{F} = Q \cdot \bar{E}} \quad ; \quad \boxed{\bar{F} = Q\, \bar{v} \times \bar{B}}$$

Ha a vizsgált pontban mindkét erő fellép, akkor az erő kifejezését a Lorentz törvény adja meg: $\boxed{\bar{F} = Q\left(\bar{E} + \bar{v} \times \bar{B}\right)}$

A törvényből látmik hogy a töltés egyben indikátor (jelzi hogyha valahol villamos tér van), másrészt a töltés egyben a térnek a forrása is. A Lorentz törvény fő haszna, hogy részecskék pályáját (trajektóriáját) lehet vele számolni.

b) ELEKTROMOS (VILLAMOS) TÉRERŐSSÉG

A pozitív, egységnyi töltésre ható erő. $\bar{E} = \dfrac{\bar{F}}{Q}$

jele: $\bar{E}$ Térszerkentés pozitív próbatöltéssel történik.

m.e.: $[E] = \dfrac{VAs}{m\,As} = \dfrac{V}{m}$

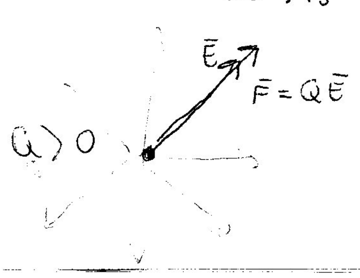

c) MÁGNESES INDUKCIÓ: $\bar{B}$ mértékegysége: $\frac{VAs}{m} = As\frac{m}{s}$ $[B]$

$\bar{F} = Q\bar{v}\times\bar{B}$ $Q\bar{v} = \rho A\,dl\,\bar{v} = \bar{j}A\,dl$ 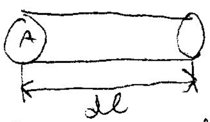 $[B] = \frac{Vs}{m^2} = T$

A $\bar{j}\cdot A$-t miért nem írnánk át I-nek, de $\bar{j}$ vektor. Ilyenkor azt tesszük, hogy átadjuk a vektor képviseletét dl-nek:

$\Rightarrow$ $\bar{j}A\,dl = I\,\bar{dl}$ $\Rightarrow$ $\boxed{d\bar{F} = I\,\bar{dl}\times\bar{B}}$ ez is a $\bar{B}$ vektor kifejezésének módja, de a továbbiakban végeredmény-nek használjuk a(z) indukció keretre gyakorolt forgatónyomaték levezetéséhez.

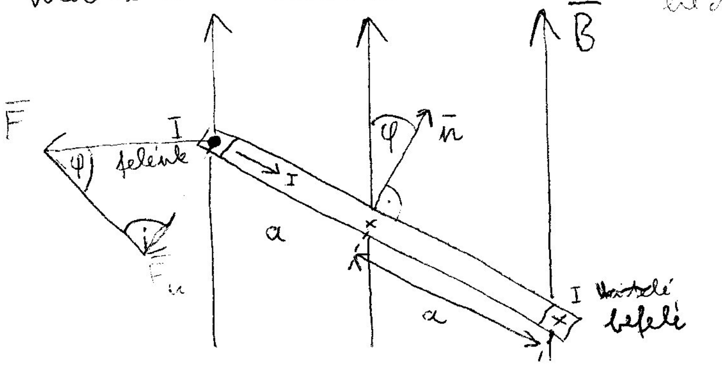

A 2a hosszú oldal járuléka 0, mert a vektoriális szorzat dl-re merőleges vektort eredményez

A forgatónyomaték: erő · erőkar

$\boxed{T = 2a\cdot I\cdot l\cdot B\sin\varphi}$

$2a\cdot l$: keret területe:

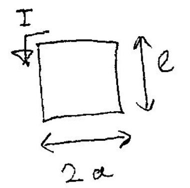

$\mu_0 A\bar{n} I$

A keret mágneses dipólnyomatéka (def.): $\boxed{\bar{m} = \mu_0 I\cdot A\bar{n}}$

$\boxed{\bar{T} = \frac{1}{\mu_0}\bar{m}\times\bar{B}}$: A $\bar{B}$ és a mágneses dipólnyomaték φ szöget zár be.

Ennek az a haszna, hogy megtaláltuk az <u>indukció mérésének</u> módját: Rakjunk be a térbe egy árammal átjárt kisméretű keretet (lokálisan fel tudjuk térképezni), az egyensúlyi helyzetbe beálló keretet $90°$-al kitérítjük, és megmérjük a rá ható nyomatékot. Továbbá a villamos motorok többsége ezen az elven működnek, valamint az analóg műszereknél is használták.

d) INTENZITÁSVEKTOROK INTEGRÁLJA

- Feszültség: $\boxed{U_{AB} = \int_A^B \bar{E}\,\bar{dl}}$: A és B pont közti feszültség

$U_{AB}Q = \int_A^B Q\bar{E}\,\bar{dl} = \int_A^B \bar{F}\,\bar{dl}$: Munkát ad meg, itt az erőnek csak az útirányú elmozdulása számít, innen a skalárszorzat

$W_{AB} = Q\,U_{AB}$: Tér által végzett munka.

$\oint \bar{E}\,d\bar{l} = 0 \quad \oint \bar{F}\,d\bar{l} = 0$ konzervatív erőtér

Következmények: 1)

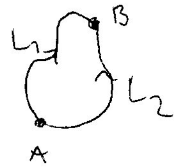

$$\int_{A,\,L_1}^{B} \bar{E}\,d\bar{l} + \int_{B,\,L_2}^{A} \bar{E}\,d\bar{l} = 0 = \int_{A,\,L_1}^{B} \bar{E}\,d\bar{l} - \int_{A,\,L_2}^{B} \bar{E}\,d\bar{l} = 0$$

$$\Rightarrow \int_{A,\,L_1}^{B} \bar{E}\,d\bar{l} = \int_{A,\,L_2}^{B} \bar{E}\,d\bar{l}$$: úttól való függetlenség.

→ potenciálja 0: $\varphi(0) = \int_0^0 \bar{E}\,d\bar{l} = 0$

2) Potenciál: P pont és az $\overbrace{0 \text{ alappont}}$ közti feszültség.

$$\varphi(P) = \int_P^0 \bar{E}\,d\bar{l} \qquad d\varphi = -\bar{E}\,d\bar{l} = \operatorname{grad}\varphi\,d\bar{l}$$

$$\bar{E} = -\operatorname{grad}\varphi$$

- Fluxus: $\bar{B}$ felületi integrálja:

$$\boxed{\phi = \int_A \bar{B}\,d\bar{A}}$$

Így $\bar{B}$-t szokás fluxussűrűségnek hívni.

$[\phi] = Vs = (W \text{ (wéber)})$

Zárt felületen az áthaladás zérus (ami bemegy az ki is lép): $\oint_A \bar{B}\,d\bar{A} = 0 \Rightarrow$ A $\bar{B}$ vonalak zártak, $\bar{B}$ forrásmentes. → Mágneses töltés (monopólus) nincs.

c) TÉRINTEZITÁSOK KAPCSOLATA: Két fontos tétel tárgyalása előtt a zárt görbét és a ráfeszített felület irányítását kell beszélni:

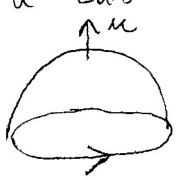

Jobbcsavar szabály szerint rendeljük össze az irányítást: A körüljárási irány jobbfele mutat, akkor a normális felfele.

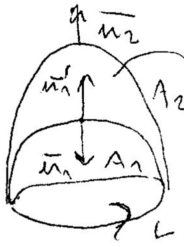

→ zárt felület által határolt térfogat.

n_1' kifele mutat.

$$\oint_A \bar{B}\,d\bar{A} = 0 \Rightarrow \int_{A_1} \bar{B}\,d\bar{A}_1 + \int_{A_2} \bar{B}\,d\bar{A}_2 = 0$$

ha $\bar{n}_1'$ normálist használjuk:

$$-\int_{A_1} \bar{B}\,d\bar{A}_1' + \int_{A_2} \bar{B}\,d\bar{A}_2 = 0 \Rightarrow \int_{A_1} \bar{B}\,d\bar{A}_1' = \int_{A_2} \bar{B}\,d\bar{A}_2$$

A fluxus független a zárt görbére feszített felülettől.

– Faraday-féle indukció törvény –

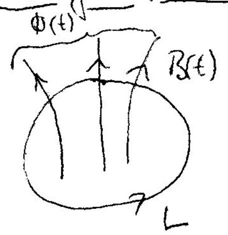

$$u_i = -\frac{\partial \phi}{\partial t}$$: Egy hurokban indukálódó u_i feszültség egyenlő a hurok ϕ fluxusának idő szerinti deriváltjával, a jobbcsavar-szabállyal ellentétes előjellel.

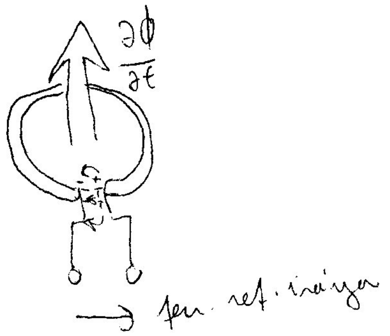

u_i oka: villamos térerősség keletkezik, a hurok nem csinál mást, mint integrálja ezt L úton keresztül.

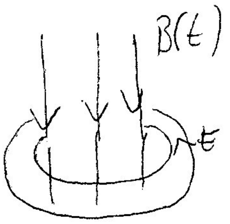

$$u_i = \oint_L \bar{E}\, d\bar{l} = -\frac{\partial \phi}{\partial t}$$

$$\oint_L \bar{E}\, d\bar{l} = -\frac{\partial}{\partial t}\int_A \bar{B}\, d\bar{A}$$: A II. Maxwell egyenlet integrális alakja

– $\bar{B}$ vonalintegrálja és $\bar{E}$ felületi integrálja

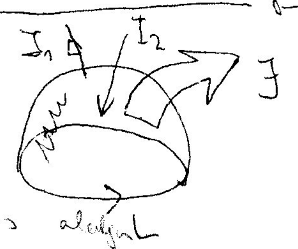

$$\oint_L \bar{B}\, d\bar{l} = \mu_0 \int_A \bar{J}\, d\bar{A}$$

I. M.E. hiányos, integrális alakja

$$\oint_A \bar{E}\, d\bar{A} = \frac{1}{\varepsilon_0}\int_V \rho\, dV$$: A a zárt felület, V az általa közbezárt térfogat.

IV. M.E. integrális alakja

Ezek tapasztalati törvények.

3. ISMERTESSE AZ E.M.T. GERJESZTETTSÉGI VEKTORAIT ÉS A KÖZTÜK LÉVŐ KAPCSOLATOT!

szimmetria MI, MIV között → D, H → dielektromos gerjesztés homogén térben → közegek hatása → általános eset: $\bar{P}$, $\bar{M}$ vektorok → bevezetett t.e.

a) bevezetés

Alapvető kérdés, hogy milyen kapcsolat van az erőteret gerjesztő mennyiségek (töltés és áram) valamint az erőteret leíró intenzitásvektorok között (el. térerősség és mágn. indukció). Ezek akkor a legegyszerűbbek, ha ε permittivitás és μ permeabilitás a közegre jellemző, vagyis az erőtértől független.

Ekkor:

$$\oint_L \bar{B}\, d\bar{l} = \mu \int_A \bar{J}\, d\bar{A}$$

: ~~általánosított~~ Gerjesztési törvény (Még hiányzik az eltolási áramsűrűség)

$$\oint_A \bar{E}\, d\bar{A} = \frac{1}{\varepsilon_0} \int_V \varrho\, dV$$

: Gauss-törvény

($\bar{B}$ vonalintegrálja és $\bar{E}$ felületi integrálja.)
A két tételt szeretnénk egyszerűsíteni (μ és $\frac{1}{\varepsilon}$-t eltüntetni) a Gerjesztettségi vektorok bevezetésével:

b) GERJESZTETTSÉGI VEKTOROK

Mágneses térerősség: $\boxed{\bar{H} = \frac{\bar{B}}{\mu}}$ $\qquad [H] = \frac{Vs}{m^2}\frac{Am}{Vs} = \frac{A}{m}$ *

Ezt felhasználva:

IMe $\qquad \boxed{\oint_L \bar{H}\, d\bar{l} = \int_A \bar{J}\, d\bar{A}}$

: A gerjesztő mennyiséggel egyszerűbb kapcsolatban van, mint B.

* ugyanaz a mértékegysége, mint a felületi áramsűrűségnek!

Eltolási vektor (villamos eltolás):

$\boxed{\bar{D} = \varepsilon \bar{E}}$ $\qquad [D] = \frac{As}{Vm}\frac{V}{m} = \frac{As}{m^2}$

: Ugyanaz a dimenziója, mint a felületi töltéssűrűségnek. Ez majd az eltolási áramsűrűségnél lesz fontos!

Ezt felhasználva:

IV. Me $\qquad \boxed{\oint_A \bar{D}\, d\bar{A} = \int_V \varrho\, dV}$

Felmerül a kérdés, hogy miért jó nekünk ezeket a vektorokat bevezetni. Valóban, ha ε és μ nem helyfüggő nincs lényegi különbség, de változó ε és μ esetén csak a gerjesztettségi vektorokkal felírt törvények érvényesek.

Pl.: ($\bar{E}$ és $\bar{D}$ közti különbsége)
Dielektromos gömb homogén térben:

* Pont az a lényeg, hogy belül nem folytonosak mind.

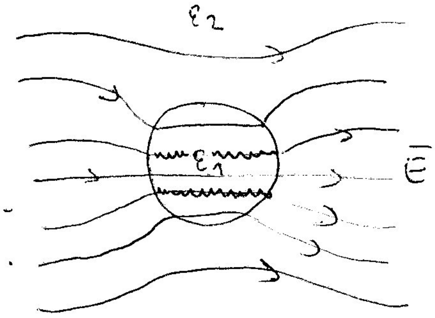

· A vill. térerősségnek ott is forrása van, ahol a permittivitás változik, de ott töltés nincs $\Rightarrow$ a polarizációs különbségeknél látszólagos töltés keletkezik.

$\bar{E}$ mindig örvénymentes (el. statika)

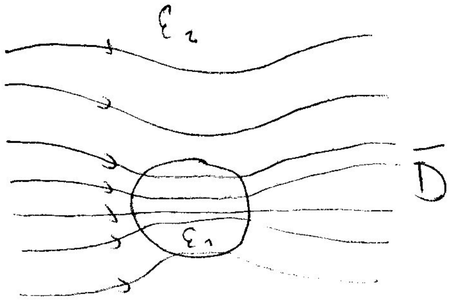

Itt már nincsen látszólagos töltés, viszont $\bar{D}$ örvényes.

c) <u>KÖZEGEK HATÁSA</u>: $\bar{D}$ és $\bar{E}$, $\bar{B}$ és $\bar{H}$ közti kapcsolat

A közegek elektromágneses tulajdonságaikat hívó képződményekből (atomok, molekulák, mágneses domének, stb.) állnak. A töltések eloszlása, mozgása, az erőtér kialakulása bonyolult kölcsönhatások eredménye. Ha a közegek hatásait szeretnénk leírni, az alábbi összefüggéseket kell meghatározni:

$$\bar{D} = \bar{D}(\bar{E}) \qquad \bar{B} = \bar{B}(\bar{H}) \qquad \bar{j} = \bar{j}(\bar{E})$$

Legegyszerűbb értelemben: LINEÁRIS, IZOTRÓP KÖZEG (iránytfüggetlen)

$\bar{D} = \varepsilon \bar{E}$, $\bar{B} = \mu \bar{H}$, $\bar{J} = \sigma \bar{E}$

σ: fajlagos vezetőképesség (σ)

Általános értelemben:

Pl. kristályos közegben, kemény mágnesben az $\bar{E}$ és $\bar{D}$ illetve a $\bar{B}$ és $\bar{H}$ vektorok nem párhuzamosak.

Ekkor:

$$\boxed{\bar{D} = \varepsilon_0 \bar{E} + \bar{P}}$$ ahol $\bar{P}$: polarizáció

$$\boxed{\bar{B} = \mu_0 (\bar{H} + \bar{M})}$$ ahol $\bar{M}$: mágnesezettség

A különbség (aszimmetria) oka hogy a polarizációt a gerjesztettségi ~~mennyiséggel~~ vektorral azonos dimenziójúnak vesszük az első egyenlet, a másodikban is ugyanez történik.

⇒ a polarizáció és mágnesezettség a megfelelő gerjesztettségi ~~mennyiségekkel~~ vektorral azonos dimenziójú.

$$[P] = [D] = \frac{As}{m^2} \qquad [M] = [H] = \frac{A}{m}$$

$\bar{M}$ nem más, mint a térfogategység mágneses dipólnyomatéka.

Az általánlános értelmből az is látszik hogy nem feltétlenül egyirányú a $\bar{D}$ és az $\bar{E}$ ill. a $\bar{B}$ és $\bar{H}$ vektor, pl.: $\bar{D}$ az $\bar{E}$-vel akkor egyirányú, ha $\bar{P}$ az $\bar{E}$-vel egyirányú.

Beiktatott térerősség

Vizsgáljuk meg az áramsűrűségre vonatkozó $\bar{J} = \bar{J}(\bar{E})$ kapcsolatot!

Legegyszerűbb esetben $\bar{J} = \sigma \cdot \bar{E}$, ahol $\sigma (=\gamma)$ a konduktivitás (fajlagos vezetőképesség). $[\sigma] = \frac{1}{\Omega m}$

Ez a rezisztivitás (fajlagos ellenállás) reciproka:

$\rho = \frac{1}{\sigma}$ $\quad [\rho] = \Omega m$

Általános esetben meg kell jegyezni, hogy a töltésekre az elektromos erőn kívül hathat F_b nem elektromos erő is, ~~ebből~~ ezt az E_b beiktatott térerősséggel írhatjuk le. Ez kémiai eredetű, az EMT elmélettől idegen.

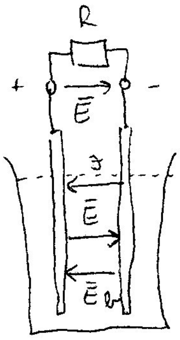

A galvánelemben amikor áram folyik, akkor az $\bar{E}$ tér ellenében kellene az áramnak folyni. A ~~áramot~~ pozitív töltéseket a kémiai eredetű beiktatott (idegen) térerősség segíti át.

Ha folyik áram: $E < E_b$

Ha nem folyik áram: $E = E_b$

Így az áramsűrűségre vonatkozó összefüggés általános alakja, a differenciális Ohm-törvény: $\boxed{\bar{J} = \sigma(\bar{E} + \bar{E}_b)}$

4. ISMERTESSE AZ E.M.T. TÉRJELLEMZŐIRE VONATKOZÓ FOLYTONOSSÁGI ÉS PEREMFELTÉTELEKET!

Rec → E vonatkozó (M2) → H-ra van. (M1) → B-re van (M3) → D-re van (M4)

a) bevezető: HATÁRFELTÉTELEK

Az EM feladatok nagy részénél a közeg nem homogén (pl. vezető és szigetelő közegek). Ilyenkor úgy járunk el hogy az egyes közegekre külön-külön megoldjuk a Maxwell egyenleteket, majd gondoskodunk arról hogy a közegeket elválasztó felületeken is ki legyenek elégítve az egyenletek. Tehát a térjellemző vektoroknak két közeg határain bizonyos folytonossági feltételeknek kell eleget tenni. Ez a határ jelentheti a vizsgált térrész peremét is, amelyen túl az erőteret nem akarjuk számítani. Az erre vonatkozó feltételek a peremfeltételek. Ezeket összefoglalva határfeltételeknek nevezzük.

b) ELEKTROMOS TÉRERŐSSÉGRE VONATKOZÓ FELTÉTELEK

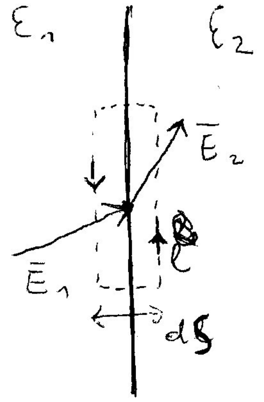

A vektorok találkozási pontja a határfelülethez egész közel, bal és jobboldali határértékkel írható le.
Alkalmazzuk a II. M.E.-et a zárt görbére (nagyított):

$$\oint_L \bar E \, d\bar l = -\int_A \frac{\partial \bar B}{\partial t} \, d\bar A$$

// járjuk körül a felületet, de a skaláris szorzásra figyeljünk.

$$E_{2t} \cdot l + E_t' \, ds - E_{1t} \cdot l + E_t'' \, ds = - ds \cdot l \cdot \frac{\partial B_n}{\partial t}$$

$$ds \to 0 \Rightarrow E_{2t} \cdot l - E_1 l = 0$$

$$\boxed{E_{1t} = E_{2t}}$$

Villamos térerősség tangenciális komponense folytonos.

Peremfeltétel (fém elektróda):

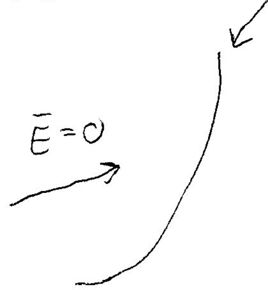

Belsejében a térerősség 0, ha nem így lenne végtelen nagy áram folyna.

Így a tangenciális komp. is Ø.

$E_{1t} = 0$ $\quad E_{1t} = E_{2t}$ $\quad \boxed{E_{2t} = 0}$

⇒ Elektróda felszínén a villamos térerősség merőleges a felületre. Azért peremfeltétel, mert a belsejével nem foglalkozunk. Ebből következik, hogy az $\boxed{\text{elektróda ekvipotenciális}}$, hiszen ha egy töltést mozgatunk, munkavégzés nincs, hiszen nincs érintőleges komponens (skalár szorzat mindig 0).
Lehet alkalmazni a helyettesítő töltések módszerénél, hogy ott is ez egy gyakorlati peremfeltétel.

C) MÁGNESES TÉRERŐSSÉGRE VONATKOZÓ HATÁRFELTÉTELEK

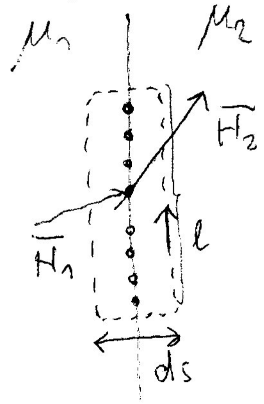

M1

$$\oint_L \bar H \, d\bar l = \int_A \bar j \, d\bar A$$

// Skalárszorzat miatt csak a tangenciális komponens számít.

$$H_{2t} l + H' ds - H_{1t} l + H'' ds = K \cdot l$$

Kérdés hogy az áramsűrűségnek van-e olyan áram, ami akkor is megmarad, ha $ds \to 0$.

Igen, ez a felületen kúszó felületi áramsűrűség ($\bar K$). A határfelületeket a kis gömbök ezt jelzik.

Tehát ha $ds \to 0$: $H_{2t} l - H_{1t} l = K l$

$$\boxed{H_{2t} - H_{1t} = K}$$

peremfeltétel:

Ideális fém belsejében $\bar H = 0 \Rightarrow H_{1t} = 0 \Rightarrow \boxed{H_{2t} = K}$

Ismert térből a felületi áramelosztás.

d) MÁGNESES INDUKCIÓRA VONATKOZÓ HATÁRFELTÉTELEK

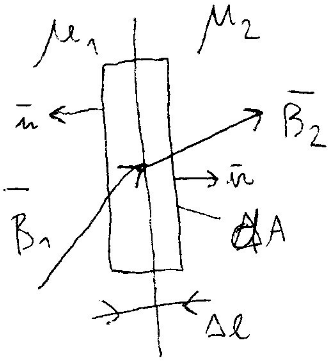

Vegyünk fel a határfelületen egy zárt térrészt, ami cipőpasztás dobozhoz hasonló, ekkor:

M3

$$\oint_A \bar B \, d\bar A = 0$$

a cipőpaszta doboz palástján kiáramló fluxus

$$\Rightarrow -B_{1n} \cdot dA + B_{2n} \, dA + \Delta \phi_{PAL} = 0$$

ha $dl \to 0$: $-B_{1n} \, dA + B_{2n} \, dA = 0 \Rightarrow \boxed{B_{1n} = B_{2n}}$

A mágneses indukció normális komponense folytonos.

Pl.: Mágneses körök légrése:

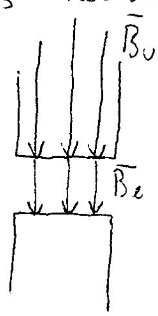

$\bar B_v = \bar B_e$

e) ELTOLÁSI VEKTORRA VONATKOZÓ HATÁRFELTÉTELEK

M4.

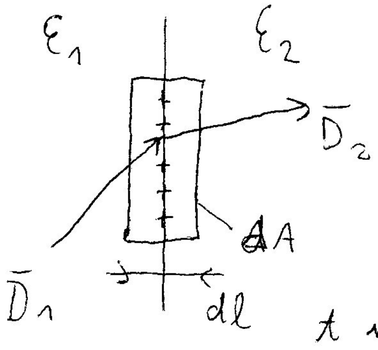

$$\oint_A \bar D \, d\bar A = \int_V \rho \, dV$$

$$-D_{1n} \cdot dA + D_{2n} \, dA + \Delta \phi^{elektr.}_{PAL.} = \sigma \cdot dA$$

A mágneses térerősséghez hasonlóan itt is van a jobb oldalon olyan mennyiség, ami akkor is megmarad, ha $dl \to 0$, ez a felületi töltéssűrűség.

Tehát, ha $dl \to 0$: $\boxed{D_{2n} - D_{1n} = \sigma}$

peremfeltétel (Elektródák):

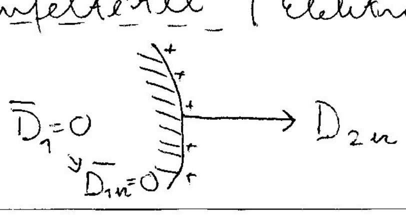

$D_{2n} = \bar D_2 = \sigma$ ($\bar D_2 \perp$ a felületre.)

5.) ISMERTESSE A MAXWELL-EGYENLETEK INTEGRÁLIS ÉS DIFFERENCIÁLIS ALAKJAIT!

Szükséges matek → általános áramsűrűség bevezetése → 1. ME, 2. ME, ...

0.) Bevezető, matematikai tételek

Az E.M. tér egyenleteit először James Clerk Maxwell állította össze 1864-ben. Az eddigi tapasztalat azt igazolja, hogy a Maxwell-egyenletek rendszere teljes, azaz bármely elektromágneses probléma elvben megoldható. A M-E-ek a fizika legátfogóbb törvényei közé tartoznak, érvényességüknek a kvantumos hatások (kvantumelektrodinamika) ~~és a~~ szabnak határt.

Szükséges matematikai tételek:

Gauss-Osztrogradszkij: $\int_V \operatorname{div} \bar{v}\, dV = \oint_A \bar{v}\, d\bar{A}$

Stokes-tétel: $\int_A \operatorname{rot} \bar{v}\, d\bar{A} = \oint_l \bar{v}\, d\bar{l}$

Szükséges matematikai definíciók:

$$\operatorname{div} \bar{v} = \frac{\partial v_x}{\partial x} + \frac{\partial v_y}{\partial y} + \frac{\partial v_z}{\partial z}$$: Fajlagos, lokális fluxus

$$\operatorname{div} \bar{v} = \lim_{\Delta V \to 0} \frac{\oint_A \bar{v}\, d\bar{A}}{\Delta V}$$

(Fajlagos: $\frac{1}{A}$; lokális: $\Delta A \to 0$)

$$\operatorname{rot}_{\bar{n}} (\bar{v}) = \lim_{\Delta A \to 0} \frac{\oint_L \bar{v}\, d\bar{l}}{\Delta A}$$: Fajlagos, lokális örvénysűrűség

$$\operatorname{rot} \bar{v} = \begin{vmatrix} \bar{e}_x & \bar{e}_y & \bar{e}_z \\ \frac{\partial}{\partial x} & \frac{\partial}{\partial y} & \frac{\partial}{\partial z} \\ v_x & v_y & v_z \end{vmatrix} = \left(\frac{\partial v_z}{\partial y} - \frac{\partial v_y}{\partial z}\right)\bar{e}_x - \left(\frac{\partial v_z}{\partial x} - \frac{\partial v_x}{\partial z}\right)\bar{e}_y + \left(\frac{\partial v_y}{\partial x} - \frac{\partial v_x}{\partial y}\right)\bar{e}_z$$

divergencia: vektor → skalár

rotáció: vektor → vektor

1) Az I. M.E.: A GERJESZTÉSI TÖRVÉNY

Az egyenlet teljes alakjának felírásához be kell vezetni az Eltolási áramsűrűséget. Vizsgáljuk meg a kondenzátort: A bejelölt zárt görbére igaz a folytonossági egyenlet: Befolyik az áram, nő a töltések száma. Ha megérkezik egy újabb ⊕ töltés, az „eltaszít" egy ⊕ töltést a túloldalról: Egy időtől függő felületi töltéssűrűséget kapunk: $\sigma(t)$

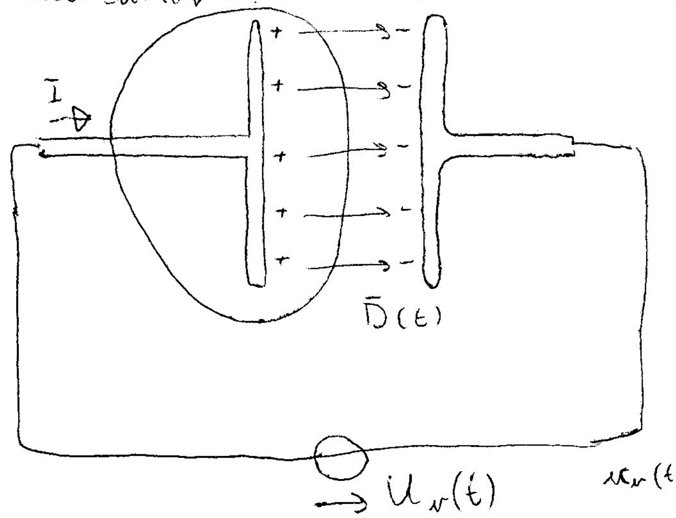

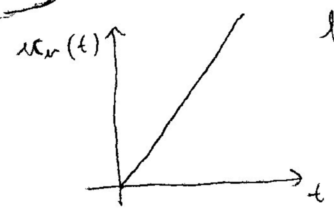

Ekkor a lemezek közt $\bar{D}(t)$ eltolási vektor lép fel a lemezek közt. Maxwell tisztán elméleti úton a következőt vette észre:

ugyan az a MÉRTÉKEGYSÉG

$$\bar{j}_{eltolási} = \frac{\partial \bar{D}(t)}{\partial t}$$

: Ha az eltolási vektor időben változik, hozzá áramsűrűséggel jellemezhető mennyiség köthető. Kiderült, hogy az eltolási áram is kelt mágneses teret.

Értelmezés:

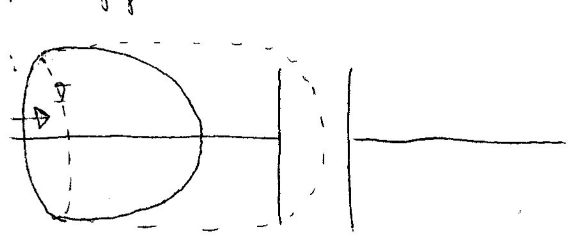

ELTOLÁSI ÁRAM BELEILLESZTÉSE AZ I. M.E.-BE:

$$\oint_L \bar{H}\, d\bar{l} = \int_A \bar{j}\, d\bar{A}$$

: Ha a mágneses térerősséget zárt görbére integráljuk, akkor megkapjuk a zárt görbére feszített felületet döfő összes áramot. (!)

De ez független a z.g. feszített felület alakjától, akkor is ha az belóg a kondenzátorlemezek közti részbe.

így kell mondani vizsgán.

→ Kiderült (kísérlettel is igazolható): Az eltolási áramsűrűség is mágneses teret kelt!

Így az I. M.-E.: $\boxed{\oint_L \bar{H}\, d\bar{l} = \int_A \left(\bar{j} + \frac{\partial \bar{D}}{\partial t}\right) d\bar{A}}$

Azaz a vezetési és eltolási áram mágneses teret kelt.

$$\int_A \mathrm{rot}\, \bar{H}\, d\bar{A} = \int_A \left(\bar{j} + \frac{\partial D}{\partial t}\right) d\bar{A}$$

$$\boxed{\mathrm{rot}\, \bar{H} = \bar{j} + \frac{\partial \bar{D}}{\partial t}}$$

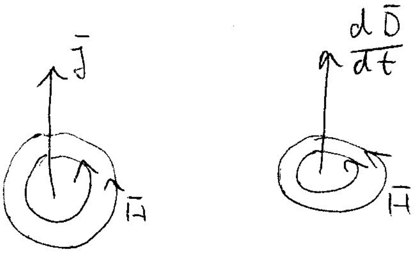

2.) A II. M.E.: A Faraday-féle indukciós törvény

$u_i = -\frac{\partial \phi}{\partial t}$ // $u_i = \oint_L \bar{E}\, d\bar{l}$ $\phi = \int_A \bar{B}\, d\bar{A}$

$$\boxed{\oint_L \bar{E}\, d\bar{l} = -\frac{\partial}{\partial t}\int_A \bar{B}\, d\bar{A}}$$

$$\oint_L \bar{E}\, d\bar{l} = \int_A -\frac{\partial \bar{B}}{\partial t}\, d\bar{A} \Rightarrow \cancel{\oint} \int_A \mathrm{rot}\, \bar{E}\, dA = \int_A -\frac{\partial \bar{B}}{\partial t}\, d\bar{A}$$

$$\boxed{\mathrm{rot}\, \bar{E} = -\frac{\partial \bar{B}}{\partial t}}$$

A mágneses indukció időbeli változása villamos teret kelt. 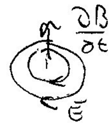

balosan

3.) A III. M.E.: A mágneses Gauss-törvény

$\boxed{\oint_A \bar{B}\, d\bar{A} = 0}$ $\int_V \mathrm{div}\, \bar{B}\, dV = 0$ $\boxed{\mathrm{div}\, \bar{B} = 0}$

A mágneses erővonalak mindig zártak, mágneses töltés nincs!

4) A IV. M.E.: Az elektrosztatika Gauss-~~törvénye~~ tétele

$\boxed{\oint_A \bar{D}\, d\bar{A} = \int_V \rho\, dV}$ $\int_V \mathrm{div}\, \bar{D}\, dV = \int_V \rho\, dV$ ~~div~~

$$\boxed{\mathrm{div}\, \bar{D} = \rho}$$

Zárt felület villamos fluxusa a belül levő összes töltéssel egyezik meg.

5.) A Maxwell egyenletek V. egyenletcsoportja

$\bar{D} = \varepsilon \bar{E}$, $\bar{B} = \mu \bar{H}$, $\bar{J} = \sigma (\bar{E} + \bar{E}_{be})$

6.) A VI. Maxwell - egyenlet

$$w = \frac{1}{2} \varepsilon E^2 + \frac{1}{2} \mu H^2 \left(= \frac{1}{2} \bar{D} \bar{E} + \frac{1}{2} \bar{B} \bar{H} \right)$$

Folytonossági egyenlet

1. Me.

$$\mathrm{rot}\, H = J + \frac{\partial D}{\partial t}$$

$$\mathrm{div}\,\mathrm{rot}\, H = \mathrm{div}\, J + \frac{\partial}{\partial t} \mathrm{div}\, D$$

$$\boxed{0 = \mathrm{div}\, J + \frac{\partial \rho}{\partial t}}$$

Folytonossági egyenlet

$$\int_A \bar{J} dA = - \frac{dQ}{dt} = - \frac{d}{dt} \int_V \rho dV$$

$$\mathrm{div}\, \bar{J} = - \frac{d\rho}{dt}$$

6. ISMERTESSE AZ ELEKTRODINAMIKA FELOSZTÁSÁT!

1) BEVEZETŐ:

A Maxwell-Egyenletek általános alakjainak megoldása nagyon nehéz feladat. Különböző egyszerűsítő feltételezéseknél ~~feltételezéssel~~ ekkel az egyenletek alakja nagymértékben leegyszerűsödik. A tipikus egyszerűsítési lehetőségekkel kijelöljük az elektrodinamika fő részterületeit is.

2) ~~ELEKTROSZTATIKA~~ IDŐTŐL FÜGGETLEN JELENSÉGEK

Tekintsük először azt az esetet, amikor időben minden állandónak tekinthető, {a töltések nem mozognak, vagyis áram sem folyik} $\frac{\partial}{\partial t} = 0$ $\{\bar{J} = 0\}$

Ekkor a Maxwell-egyenletek két külön csoportra bomlanak:

Elektrosztatika: $\mathrm{rot}\,\bar{E} = 0 \quad \mathrm{div}\,\bar{D} = \rho \quad \bar{D} = \varepsilon\bar{E}$

Magnetosztatika ~~(Magnetosztatika)~~: $\mathrm{rot}\,\bar{H} = 0 \quad \mathrm{div}\,\bar{B} = 0 \quad \bar{B} = \mu\bar{H}$

~~(stacionárius áramok mágneses tere)~~

(Ennek egy speciális esete: $\bar{J} = 0$: Magnetosztatika)

3) STACIONÁRIUS ÁRAMLÁS ÉS MÁGNESES TÉR

Most azt az esetet tekintjük, amikor időben minden állandó, de a töltések mozognak, vagyis állandó áram folyik. A M.E.-ek egyik csoportja ekkor a

Stacionárius áramlási tér: $\mathrm{rot}\,\bar{E} = 0 \quad \mathrm{div}\,\bar{J} = 0$

$$\bar{J} = \sigma(\bar{E} + \bar{E}_b)$$

A $\mathrm{div}\,\bar{J} = 0$ a folytonossági egyenletből következik. $\left(\frac{\partial \rho}{\partial t} = 0\right)$

Ha az $\bar{E}_b$-től eltekintünk, akkor látható, hogy az elektrosztatika és a stac. áramlás közötti analógia kirajzolódik!

A másik csoport a:

Stacionárius áramok mágneses tere:

$\mathrm{rot}\,\bar{H} = \bar{J}$ $\quad$ $\mathrm{div}\,\bar{B} = 0$ $\quad$ $\bar{B} = \mu\bar{H}$

4.) IDŐTŐL FÜGGŐ JELENSÉGEK

Most már vegyük figyelembe az időbeli változást, de első lépésként feltételezzük, hogy az eltolási áramsűrűség elhanyagolható a vezetési áramsűrűség mellett; ekkor:

a) Kváziastacionárius közelítés: $\left|\frac{\partial \bar{D}}{\partial t}\right| \ll |\bar{J}|$

Itt már az egyenletek szorosan kapcsolódnak:

$\mathrm{rot}\,\bar{H} = \bar{J}$ $\quad$ $\mathrm{rot}\,\bar{E} = -\frac{\partial \bar{B}}{\partial t}$ $\quad$ $\mathrm{div}\,\bar{B} = 0$ $\quad$ $\mathrm{div}\,\bar{D} = \varrho$

$\bar{B} = \mu\bar{H}$ $\quad$ $\bar{D} = \varepsilon\bar{E}$ $\quad$ $\bar{J} = \sigma(\bar{E} + \bar{E}_b)$

Ennek nagy szerepe van pl. az erősárami eszközök működésében, hisz 50 Hz-nél az eltolási áramsűrűség elég kicsi.

~~Az~~

b) Elektromágneses hullámok:

Az eltolási áram figyelembevételével az EM hullámok egyenleteihez jutunk, ami az általános eset: $\mathrm{rot}\,\bar{H} = \bar{J} + \frac{\partial \bar{D}}{\partial t}$ $\quad$ $\mathrm{rot}\,\bar{E} = -\frac{\partial B}{\partial t}$

$\mathrm{div}\,\bar{B} = 0$ $\quad$ $\mathrm{div}\,\bar{D} = \varrho$ $\quad$ $\bar{B} = \mu\bar{H}$ $\quad$ $\bar{D} = \varepsilon\bar{E}$

$\bar{J} = \sigma(\bar{E} + \bar{E}_b)$.

Ebben az esetben már igen szoros kölcsönhatás lép fel az elektromos és mágneses tér között: A mágneses tér időbeni változása villamos ~~teret~~ indukál, az el. tér időbeni változása eltolási áramként mágneses teret gerjeszt.

7. ISMERTESSE AZ E.M. TÉRBEN AZ ENERGIA SŰRŰSÉGRE ÉS AZ ENERGIAÁRAMLÁSRA VONATKOZÓ ÖSSZEFÜGGÉSEKET!

1) AZ ENERGIAMÉRLEG

Az első két Maxwell egyenletből vezetjük le:

$$\text{rot}\, \bar{H} = \bar{j} + \frac{\partial \bar{D}}{\partial t} \qquad \text{rot}\, \bar{E} = -\frac{\partial \bar{B}}{\partial t}$$

$$\bar{E}\, \text{rot}\, \bar{H} = \bar{j}\bar{E} + \bar{E}\frac{\partial \bar{D}}{\partial t} \qquad \bar{H}\, \text{rot}\, \bar{E} = -\bar{H}\frac{\partial \bar{B}}{\partial t}$$

$$\bar{H}\, \text{rot}\, \bar{E} - \bar{E}\, \text{rot}\, \bar{H} = -\bar{j}\bar{E} - \bar{E}\frac{\partial \bar{D}}{\partial t} - H\frac{\partial \bar{B}}{\partial t}$$

Létezik egy olyan matematematikai tétel, hogy:

$\bar{v}\, \text{rot}\, \bar{u} - \bar{u}\, \text{rot}\, \bar{v} = \text{div}\,(\bar{u} \times \bar{v})$, szerint:

$$\text{div}(\bar{E} \times \bar{H}) = -\bar{j}\bar{E} - \bar{E}\frac{\partial \bar{D}}{\partial t} - \bar{H}\frac{\partial \bar{B}}{\partial t}$$

Ha ε és μ időfüggetlen:

$$-\varepsilon \bar{E}\frac{\partial \bar{E}}{\partial t} - \mu \bar{H}\frac{\partial \bar{H}}{\partial t} = \bar{j}\bar{E} + \text{div}\,(\bar{E} \times \bar{H})$$

Integráljunk térfogatra! Mivel: $\frac{\partial}{\partial t}\frac{1}{2}\varepsilon E^2 = \frac{1}{2}\varepsilon 2\bar{E}\frac{\partial \bar{E}}{\partial t}$

$$-\frac{\partial}{\partial t}\underbrace{\int_V \left(\frac{1}{2}\varepsilon E^2 + \frac{1}{2}\mu H^2\right) dV}_{\text{A V térfogat EM energiája}} = \underbrace{\int_V \frac{j^2}{\sigma}\, dV - \int_V \bar{j}\bar{E}_b\, dV}_{\bar{j} = \sigma(\bar{E} + \bar{E}_b),\ \bar{E} = \frac{\bar{j}}{\sigma} - \bar{E}_b} + \int_V \text{div}\,(\bar{E} \times \bar{H})\, dV$$

A matematikai Gauss tétel (G-O) miatt

$$\boxed{\underbrace{-\frac{\partial}{\partial t}}_{\text{csökkenő}}\underbrace{\int_V \left(\frac{1}{2}\varepsilon E^2 + \frac{1}{2}\mu H^2\right) dV}_{\text{V térf. EM. energiája}} = \underbrace{\int_V \frac{j^2}{\sigma}\, dV}_{\text{Joule-hő}} - \underbrace{\int_V \bar{j}\bar{E}_b\, dV}_{\text{fesz. forrás}} + \underbrace{\oint_A (\bar{E} \times \bar{H})\, d\bar{A}}_{\text{kisugárzott telj.}}}$$

Szemléletesen: Az energiamérleg jobb oldala megmondja, hogy miért csökken $\left(-\frac{\partial}{\partial t}\right)$ a bal. Zárt térfogat összes EM energiájáról van szó, ez csökken.

a) Joule-hő: valamilyen σ vezetőképességű anyagban ~~disszipálódó~~ keletkező hő. Az összes energia egy része hővé alakul. Fogyasztó mennyiség.

Pl.: Hasáb (A keresztmetszetű, l hosszú hasáb):

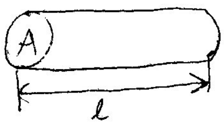

$$\int_V \frac{J^2}{\sigma}\, dV \qquad R=\frac{l}{\sigma A} \qquad \sigma=\frac{l}{RA}$$

$$\int_V \frac{J^2 R A}{l}\, dV = \frac{J^2 R A}{\cancel{l}}\cdot A\cancel{l} = J^2 R A^2 = R I^2$$

b) Forrás teljesítménye:

Ha a beiktatott térerősség és az áramsűrűség egyirányúak, akkor az $\bar{E}_b \bar{J}$ skalárszorzat pozitív lesz, a negatív előjel megmarad. Ez hozzájárul a térrész EM energiájához, nem fogyasztja, hanem növeli.

$$\mathcal{E}=\int \bar{E}_b\, dl$$

$\mathcal{E}$: elektromotoros erő

$$U_v=\int \bar{E}\, d\bar{l} \qquad P=-U_v I \qquad P=\mathcal{E} I$$

P lehet poz. és negatív: Az akkumulátor töltődik vagy lead.

c) A felületen átáramló teljesítmény

$\bar{S} \triangleq \bar{E}\times\bar{H}$: Poynting vektor $\quad [S]=\frac{V}{m}\,\frac{A}{m}=\frac{W}{m^2}$

A Poynting vektor a felületegységen a felületre merőlegesen átáramló teljesítmény.

2) ENERGIASŰRŰSÉG

$$w=\frac{1}{2}\varepsilon\bar{E}^2+\frac{1}{2}\mu\bar{H}^2=\frac{1}{2}\bar{D}\bar{E}+\frac{1}{2}\bar{B}\bar{H}$$

~~8.~~ ISMERTESSE AZ ELEKTROSZTATIKA POISSON-EGYENLETÉT ÉS MEGOLDÁSÁT! példa, sk. pot.

El. sztatika → skalárpot → POISSON → megoldás + általa → kifejezve descartes-koordinátákban → ...ben felvehető egy töltés pontból...

1. SKALÁRPOTENCIÁL

Elektrosztatikus problémának nevezzük az olyan feladatokat, ahol időben minden állandónak tekinthető $\left(\frac{d}{dt}=0\right)$ és a töltések sem mozognak ($\bar{J}=0$). Ekkor az elektrosztatika egyenletei:

$$\text{rot}\,\bar{E}=0 \qquad \text{div}\,\bar{D}=\varrho \qquad \bar{D}=\varepsilon\bar{E}$$

Bevezetünk egy segédmennyiséget. Az hogy az elektrosztatikus tér örvénymentes ($\text{rot}\,\bar{E}=0$), lehetővé teszi, hogy a villamos teret egy skalár gradienseként vezessük be: $\bar{E}=-\text{grad}\,\varphi$ $\quad$ φ: skalárpotenciál $(\text{rot grad}\,\varphi=0)$

A negatív előjel azt fejezi ki, hogy a térerősség a kisebb potenciálú pont felé mutat. Ezzel az $\bar{E}$ vektorfüggvény meghatározásának a feladatát visszavezettük a φ skalárfüggvény meghatározásának feladatára.

2. POISSON EGYENLET

Szeretnénk a φ skalárfüggvényre valamilyen egyenletet bevezetni: (ε homogén \& egyenletes helyfüggetlen).

$$\text{div}\,\bar{D}=\varrho \Rightarrow \text{div}\,\varepsilon\bar{E}=\varrho \Rightarrow \text{div}\,\bar{E}=\frac{\varrho}{\varepsilon}$$

$$\Rightarrow \text{div grad}\,\varphi=-\frac{\varrho}{\varepsilon}$$

$$\boxed{\Delta\varphi=-\frac{\varrho}{\varepsilon}}$$

A Poisson egyenlet, ahol

$$\Delta\equiv\frac{\partial^2}{\partial x^2}+\frac{\partial^2}{\partial y^2}+\frac{\partial^2}{\partial z^2}$$

3. A Poisson egyenlet általános megoldása

Nézzük a következő feladatot (ez egy fizikai alapon történő levezetés, de létezik matematikai is!)

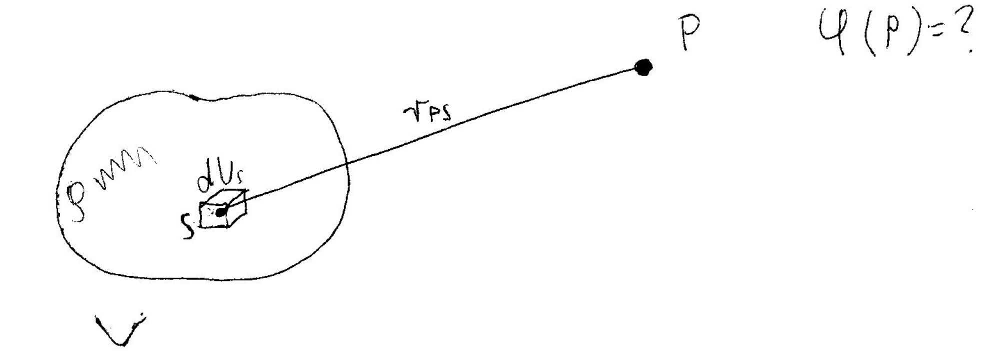

Adott egy V térfogat (homogén közeg permittivitása ε), Ebben töltés van (mint pl. az elektroncsőben repülő elektronok töltést ~~jelentenek~~ alkotnak, vagy a tranzisztor kiürített rétegében is töltés van).

Keressük a potenciált a P pontban.

Osszuk fel a térfogatot kis térfogatelemekre.

A térfogatelem nagysága dV_s. P és S közti távolságot r_{PS}-el jelöljük. S ponttöltésnek tekinthető, vagyis:

$$d\varphi(P) = \frac{\rho(S)\, dV_s}{4\pi \varepsilon r_{PS}}$$

Ponttöltés potenciálja: A töltés úgy hozza létre a potenciálját, mint ponttöltések szuperpozíciója.

$$\varphi(P) = \int_V \frac{\rho(S)\, dV_s}{4\pi\varepsilon\, r_{PS}} = \frac{1}{4\pi\varepsilon} \int_V \frac{\rho(S)}{r_{PS}}\, dV_s$$

$$r_{PS} = \sqrt{(x_P - x_S)^2 + (y_P - y_S)^2 + (z_P - z_S)^2}$$

$$\varphi(x_P, y_P, z_P) = \frac{1}{4\pi\varepsilon} \iiint \frac{\rho(x_S, y_S, z_S) \quad dx_S\, dy_S\, dz_S}{\sqrt{(x_P - x_S)^2 + (y_P - y_S)^2 + (z_P - z_S)^2}}$$

A töltés villamos teret és potenciált hoz létre.

4. Mikor tekinthető egy töltés eloszlás ponttöltésnek?

Ha egy töltésfelhőnek olyan távoli pontban keressük a potenciálját, hogy a ~~töltő~~ térfogat bármely pontjától vett távolsága közel azonos. Továbbá ha valamilyen ilyen távolság sokkal nagyobb mint a töltés legnagyobb lineáris mérete

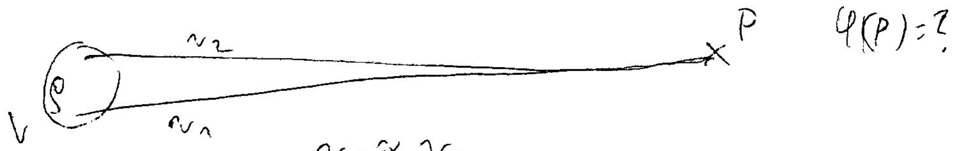

$$r_1 \approx r_2$$

$$\varphi(P) = \frac{1}{4\pi\varepsilon} \int \frac{\rho(S)\, dV_S}{r_{PS}} = \frac{1}{4\pi\varepsilon r} \int_V \rho\, dV_S = \frac{Q}{4\pi\varepsilon r}$$

~~9.~~ 9.) ISMERTESSE AZ ÁRAMLÁSI TÉR ALAP-ÖSSZEFÜGGÉSEIT!

1. Bevezető: Bevezető → példák → elektrodinamika feladatainak [illegible] → analógia → → milyen probl. feltételekre [illegible] és az analógia → Pontforrás ($\frac{\cdot}{4\pi r^2}$) → G-C analógia

Olyan eseteket vizsgálunk, amikor időben minden állandó $\left(\frac{\partial}{\partial t}=0\right)$, de a töltések mozognak, vagyis állandó áram folyik. Ilyen például a

- Vezetékbeli áramlás: Az áramsűrűség vonalak követik a vezető hossztengelyét.

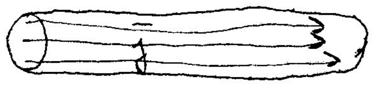

- Folyadékellenállás

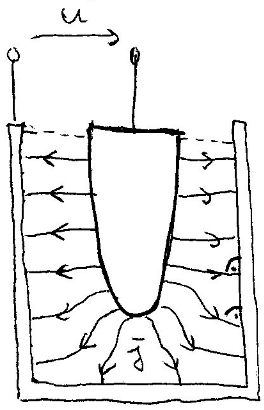

- vastagréteg ellenállás

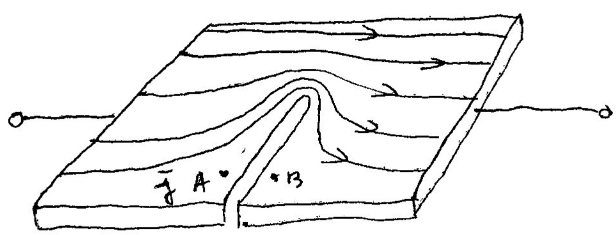

Fém lap bevágással.
A bevágás két ~~lapja~~ partja közt pot. különbség van. Ha ugyan közel vannak, a potenciál ugrik.

$u = j \Rightarrow u$

$\bar{j} \to E \to U_{AB}$

- Földelés

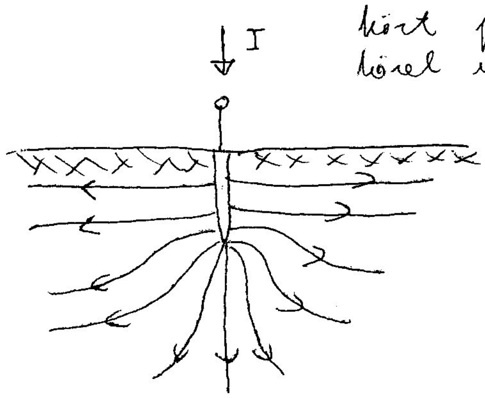

2. ALAPEGYENLETEK:

~~Itt~~ a Maxwell-egyenletekből indulunk ki: $\left(\frac{\partial}{\partial t}=0\right)$

$$\operatorname{rot}\bar{E}=0 \qquad \operatorname{div}\bar{j}=0 \qquad \bar{j}=\sigma\bar{E}$$

↑

Folytonossági egyenlet stacionárius esetben.

összehasonlítás miatt nézzük meg az elektrosztatika egyenleteit:

$rot\ \bar{E} = 0 \qquad div\ \bar{D} = \varrho \qquad \bar{D} = \varepsilon \bar{E}$

A következő megfigyeléseket tehetjük: Analógia van a térbeli áramlás és az elektrosztatika egyenletei között.

- Az analógia

Akkor nevezünk két mennyiséget analógnak, ha:

- Azonos formájú differenciálegyenletek írják le őket.
- Azonosak a peremfeltételek

a) Az el. sztatika és a stac. áramlás ~~(egyenletei)~~ közötti analógia ~~felállítá~~ felállítása során a

$div\ \bar{j} = 0 \qquad div\ \bar{D} = \varrho$ pár okoz gondot,

Ezt úgy hidalták át, hogy azt mondták hogy a térbeli áramlás a töltésmentes elektrosztatikával analóg ($\varrho = 0$).

b) Vizsgáljuk meg a peremfeltételeket is, hogy kimondhassuk az analógia jogosságát.

Peremfeltételek elektródán:

el. sztatika: ekvipotenciális

térbeli áramlás: $\sigma_{el} \gg \sigma_{közeg} \Rightarrow$ Merőlegesen lépnek ki az áramsűrűség vonalak, $\Rightarrow$ térerősség is merőleges, ekvipotenciális.

Ha a vezető-szigetelő határon mozgolódunk. nem 0

térbeli áramlás: $J_n = 0$ (Csak akkor lenne ~~te~~ ~~tetszőleges~~, ha töltéseket rakna le: $\operatorname{div} \bar{j} + \frac{\partial \rho}{\partial t} = 0$,

de mivel $\frac{\partial}{\partial t} = 0$, nem lehet)

Ennek viszont nincs elektrosztatikus megfelelője: $D_n \neq 0$, nincs $D_n = 0$ peremfeltétel.

Olyan stac. áramlási feladatoknál, ahol vezető-szigetelő határ van, nincs el. sztatikus megfelelője. Pl. Helyettesítő töltések vs. helyettesítő források módszere.

Összefoglalva: Ha nincs tértöltés, és nem vezető-szigetelő határfelületen mozgolódunk

El. sztatika	$\bar{E}$	$\bar{D}$	ε	Q	C
áramlási tér	$\bar{E}$	$\bar{J}$	σ	I	G

3. PONTFORRÁS

Egy térbeli pontból egyenletesen, a tér minden irányában, összesen I áram folyik ki (pontforrás erőssége).

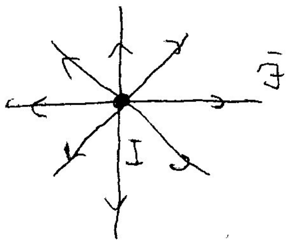

$$\operatorname{div} \bar{j} = 0 \Rightarrow \int_V \operatorname{div} \bar{j}\, dV = 0 \overset{G-O}{\Longrightarrow} \oint_A \bar{j}\, d\bar{A} = 0$$

Ez azt jelenti, hogy azt az áramot, ami a pontforrásból kifolyik, azt oda be is kell vezetni.

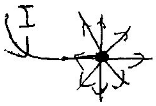

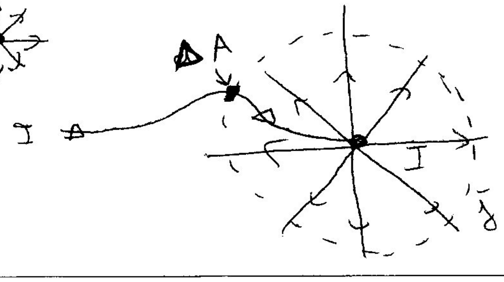

Jelöljük ΔA-val azt a felületet, ahol I befolyik:

$$\int_{\Delta A} \bar{j}\, d\bar{A} + \int_{A-\Delta A} \bar{j}\, d\bar{A} = 0$$ ΔA nagyon kicsi, A folytonos.

$$-I + j\, 4\pi r^2 = 0 \Rightarrow j(r) = \frac{I}{4\pi r^2}$$

~~Ez az áramsűrűség~~ $$E(r) = \frac{\bar{j}}{\sigma} = \frac{I}{4\pi\sigma r^2}$$

$$\varphi(r) = \frac{I}{4\pi\sigma r}$$ I és Q között analógia!

4. TÉRBELI ÁRAMLÁSI ELLENÁLLÁS

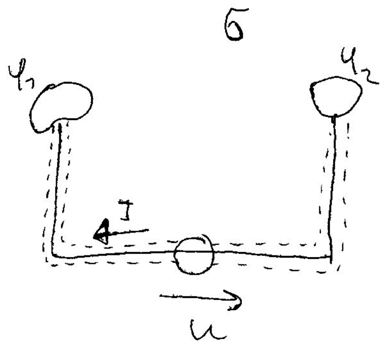

$$R \triangleq \frac{U}{I} \qquad U = \varphi_1 - \varphi_2$$

$$G = \frac{1}{R} = \frac{I}{U}$$ analóg a $C = \frac{Q}{U}$-val

- Földelési ellenállás (magányos elektróda kapacitása): $C_{10} = \frac{Q}{\Phi}$ $\quad R_{föld} = \frac{U_{1\infty}}{I} = \frac{\varphi}{I}$

5. KAPACITÁS ÉS TÉRBELI VEZETŐKÉPESSÉG:

$$C = \frac{Q}{U} = \frac{\oint_A \bar{D}\, d\bar{A}}{\int_l \bar{E}\, d\bar{l}} = \varepsilon \frac{\oint_A \bar{E}\, d\bar{A}}{\int_L \bar{E}\, d\bar{l}}$$

$$G = \frac{I}{U} = \frac{\oint_A \bar{J}\, d\bar{A}}{\int_l \bar{E}\, d\bar{l}} = \sigma \frac{\oint_A \bar{E}\, d\bar{A}}{\int_l \bar{E}\, d\bar{l}}$$

$$\left.\right\} \quad \frac{C}{G} = \frac{\varepsilon}{\sigma} \qquad G = \frac{\sigma}{\varepsilon} C$$

Olyan mintha C formulájában ε-t σ-ra cserélnénk. Ekkor megkapjuk G.

10. ISMERTESSE AZ ELEKTROSZTATIKA LAPLACE EGYENLETÉT ÉS A KAPCSOLÓDÓ PEREMFELTÉTELEKET!

1. A LAPLACE EGYENLET

A skalár potenciálnak a $\Delta\varphi = -\frac{\varrho}{\varepsilon}$ Poisson egyenletet kell kielégítenie minden közegben.

Olyan esetben, amikor nincs töltés:

$\Delta\varphi = 0$, ez a Laplace-egyenlet. Ha forrásmentes teret vizsgálunk, ~~a pt~~ akkor a peremértékek, az elektródákon felvett értékek határozzák meg a teret (vagy potenciál, vagy annak deriváltja).

2. A LAPLACE EGYENLET EGYÉRTELMŰ MEGOLDHATÓSÁGA

Azt bizonyítjuk, hogy a peremfeltételek meghatározzák a teret.

A matematikai levezetéshez szükség van a Green-tételre (vektoranalitikai azonosság):

$$\boxed{\operatorname{div}(u\cdot\bar{v}) = u \operatorname{div}\bar{v} + \bar{v}\operatorname{grad} u} \quad \text{Green-tétel}$$

Alkalmazzuk ezt a tételt: $u = \psi \quad \bar{v} = \operatorname{grad}\varphi$

$$\Rightarrow \operatorname{div}(\psi \operatorname{grad}\varphi) = \psi \underbrace{\operatorname{div}\operatorname{grad}\varphi}_{} + \operatorname{grad}\varphi \operatorname{grad}\psi \quad // \text{integrálás térfogatra + G-O tétel}$$

$$\oint_A \psi \operatorname{grad}\varphi \, d\bar{A} = \int_V (\psi\Delta\varphi + \operatorname{grad}\varphi \operatorname{grad}\psi)\, dV$$

Vizsgáljuk meg az egyenlet bal oldalát: A $d\bar{A}$ egy normális egységvektort tartalmaz, és tudjuk hogy a gradiens skalárisan szorozva a normális egységvektorral, a grad. normális irányú vetületét jelenti:

$$\oint_A \psi \frac{\partial\varphi}{\partial n} dA = \int_V (\psi\Delta\varphi + \operatorname{grad}\varphi \operatorname{grad}\psi)\, dV$$

Vegyük Ψ-t egyenlőnek φ-vel (eddig ~~azt~~ a Green-tétel miatt vettük külön): $\oint_A \varphi \frac{\partial \varphi}{\partial n} dA = \int_V (\varphi \Delta \varphi + \text{grad}^2 \varphi) dV$

Tegyük fel hogy két megoldást kapunk: φ_1 és φ_2, ezekről fogjuk megmutatni, hogy csak azonosak lehetnek (Ez az egyértelmű megoldhatóság).

Tulajdonságaik:

- Mindkettő eleget tesz a Laplace (Poisson) egyenletnek: $\Delta \varphi_1 = -\frac{\rho}{\varepsilon}$ $\quad \Delta \varphi_2 = -\frac{\rho}{\varepsilon}$ (Tértöltés ha van akkor is igaz)

- A perem egy részén φ értéke elő van írva ($f(s)$): $\varphi_1 \big|_{A_D} = f(s)$ $\quad \varphi_2 \big|_{A_D} = f(s)$

- Van olyan része a felületnek, ahol φ normálisa van előírva:

$$\frac{\partial \varphi_1}{\partial n}\bigg|_{A_N} = g(s) \qquad \frac{\partial \varphi_2}{\partial n}\bigg|_{A_N} = g(s)$$

Képezzük a két megoldás különbségét:

$$\Phi = \varphi_1 - \varphi_2$$

$$\oint_A \Phi \frac{\partial \Phi}{\partial n} dA = \int_V (\Phi \Delta \Phi + \text{grad}^2 \Phi) dV$$

A bal oldal felontható két részre, ahol a potenciál, és ahol annak normálisa van előírva: Nullát írunk elő

$$\int_{A_D} \underbrace{\Phi}_{0} \frac{\partial \Phi}{\partial n} dA + \int_{A_N} \Phi \underbrace{\frac{\partial \Phi}{\partial n}}_{0} dA = \int_V \left[\Phi \underbrace{\Delta \Phi}_{0} + \text{grad}^2 (\varphi_1 - \varphi_2) \right] dV = 0$$

Ezért: $\mathrm{grad}^2(\varphi_1-\varphi_2)=0$

$$\mathrm{grad}(\varphi_1-\varphi_2)=0$$

$$\varphi_1-\varphi_2=\mathrm{const}$$

A Laplace egyenlet megoldhatóságához a követ-kező feltételek szükségesek: A peren egy ré-szén a potenciál van előírva:

ha $\boxed{\varphi\Big|_{A_D}=f(s)}$: DIRICHLET peremfeltétel

ha $\boxed{\dfrac{\partial\varphi}{\partial n}\Big|_{A_N}=g(s)}$: NEUMANN peremfeltétel

Ha ezeket az előírásokat a teljes felületen meg-tesszük, akkor egyértelműen megoldható feladat-ot kapunk. $\Rightarrow$ A Laplace egyenletnek a pe-remfeltételeket kielégítő megoldását kell megtalálni.

Példa: Dirichlet és Neumann per. felt.-re:

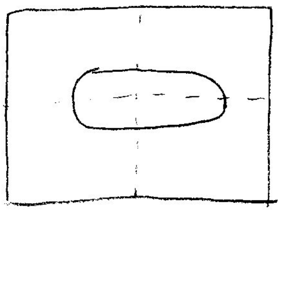

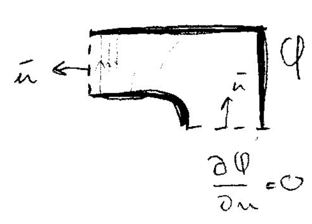

11. ISMERTESSE AZ ELEKTROSZTATIKUS FELADATOK MEGOLDÁSÁT A HELYETTESÍTŐ TÖLTÉSEK MÓDSZERÉVEL!

LAPLACE EGYENET → DIRICHLET, NEUMANN

1. Bevezető:

A kevés gyakorlati ~~esetekben kívül~~ esetben használható megoldáson kívül különleges megoldási lehetőségeket nyújt az a tény, hogy ~~az elektródától~~ a Laplace egyenletnek a peremfeltételeket kielégítő megoldását kell hogy megtaláljuk. Ilyen pl. a helyettesítő töltések módszere.

2. HELYETTESÍTŐ TÖLTÉSEK MÓDSZERE:

A töltések az elektródákon helyezkednek el, és a helyettesítő töltések ezeknek súlyozott, sűrített kifejezései. Az elektródák terét úgy számoljuk (az elektródákon kívül), mintha a helyettesítő töltések hozták volna létre.

Kritérium: a helyettesítő töltések együttes potenciálja valamennyi elektródát ekvipotenciálissá tegye.

Bizonyítás: A helyettesítő töltések potenciálja eleget tesz a Laplace egyenletnek, ~~mert~~ kivéve a töltés helyét. De ez nem zavar minket, mert a helyettesítő töltés az elektródán belül van, és ott úgysem vizsgálódunk.

A konstrukcióból következően a helyettesítő töltések potenciálja konstans az elektródákon, így a Laplace egyenletnek a peremfeltételeknek is eleget tevő megoldását kapjuk meg.

3. PÉLDÁK

a) r_0 sugarú fémgömb, végtelen távoli ponthoz képest valamilyen potenciálra kötve:

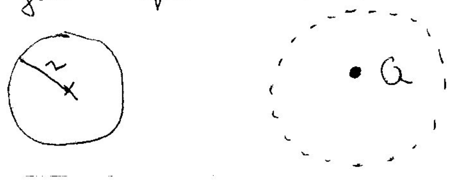

Helyettesítő töltése: a gömb közép-be helyezett töltés.

b) két gömb ;

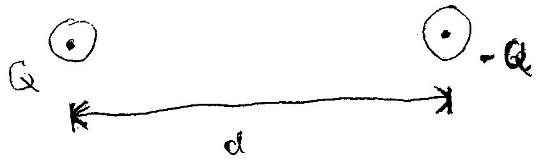

csak közelítőleg lesz ekvipotenciális
$d \gg r_0$

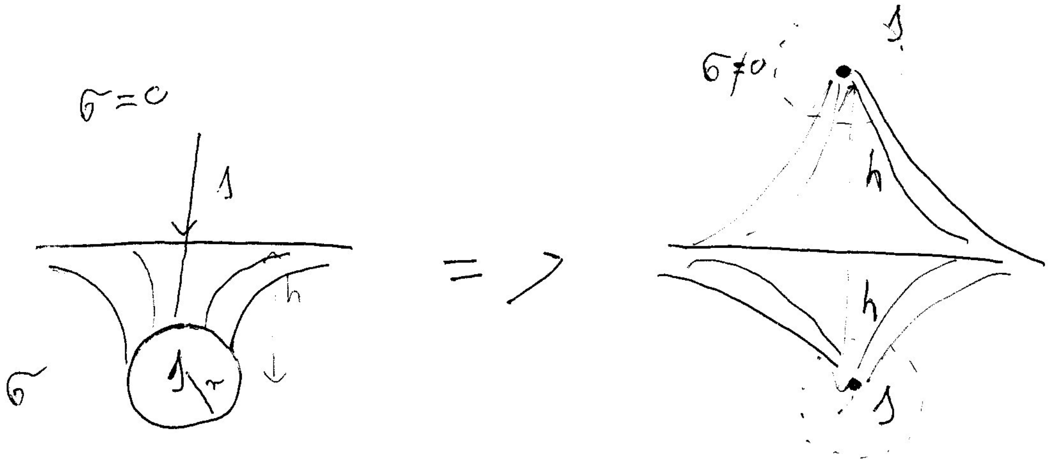

$J_h = 0$

$$\varphi = \frac{s}{4\pi\sigma}\left(\frac{1}{r} + \frac{1}{2h}\right)$$

fémgömb -> helyettesítő pontforrás (ekvipotenciális teret hoz létre a gömb felszínén)

A J-nek nem lehet normális komponense a 2 közeg határán

$\sigma = 0$ ~~→ ez az~~ !

ez a peremfeltétel biztosítható a fenti tükör elrendezéssel

13. ISMERTESSE A VÉGES DIFFERENCIÁK MÓDSZERÉT!

1. BEVEZETŐ:

Az elektromágneses feladatok megoldásának hatékony módszerei numerikus eljárásokon alapulnak. Ezek során az ismeretlen függvények meghatározása helyett nagyszámú ismeretlen számérték meghatározása a feladatunk. Ezek a számértékek közelítőleg meghatározzák az ismeretlen függvényt. A gyakorlatban egy lineáris egyenletrendszert állítunk fel, amelyet számítógép segítségével oldunk meg. Ilyen a véges differenciák módszere (rácsmódszer) is.

2. VÉGES DIFFERENCIA (RÁCS) MÓDSZER

A módszer lényege: Azt a tartományt, ahol a Laplace-egyenletet meg kell oldani, négyzethálóval felbontjuk, gyakorlatilag rácsot helyezünk rá. Ezek után nem a tér minden pontjában keressük a potenciált, hanem csak a rácspontokban. Ha elég sűrűn vesszük fel a rácsot, akkor ez a megoldás jól leírja az általános viszonyokat.

Attól, hogy a Laplace-egyenlet teljesül a rácspontokra, egy bizonyos kötés alatt ki kötöttük:

$$\oint_A \bar{E}\, d\bar{A} = 0$$: Gauss-tétel töltésmentes esetben.

$$\oint_L \bar{E}\, d\bar{l} = 0$$: E = pot. közl / örvénymentesség

Ezeket az egyenleteket fogjuk felhasználni.

Összesen három féle rácshelyzetet fogunk megvizsgálni (Egyenletes rácsosztásban):

a)

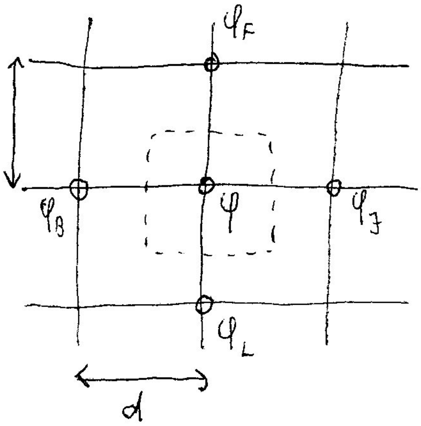

$$\frac{\varphi-\varphi_J}{d}\cdot d+\frac{\varphi-\varphi_F}{d}\cdot d+\frac{\varphi-\varphi_B}{d}d+\frac{\varphi-\varphi_L}{d}\cdot d=0$$

$$4\varphi-\varphi_J-\varphi_F-\varphi_B-\varphi_L=0$$

Tehát egy rácspont pot. értékét meghatározza a környező rácspontok potenciáljainak számtani közepe (átlaga).

b)

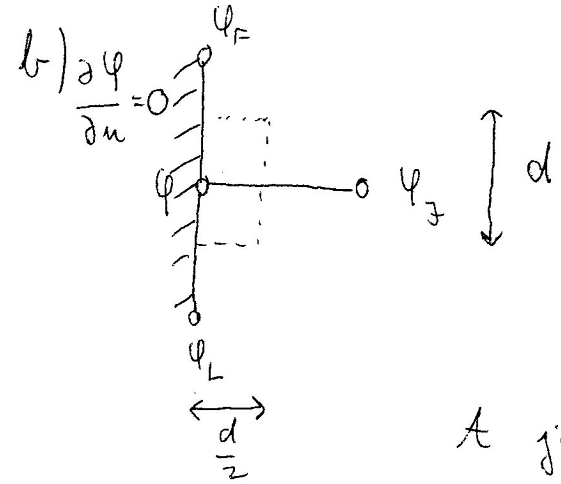

Zérus Neumann peremfeltétel

$$\frac{\varphi-\varphi_J}{d}d+\frac{\varphi-\varphi_F}{d}\frac{d}{2}+\frac{\varphi-\varphi_L}{d}\frac{d}{2}=0$$

$$4\varphi-2\varphi_J-\varphi_F-\varphi_L=0$$

A jobb oldali rácspont 2-es szorzóját úgy is lehet interpretálni, hogy a φ baloldalán megjelenik egy fiktív rácspont.

c) A rácspontunk Neumann peremek sarkában van.

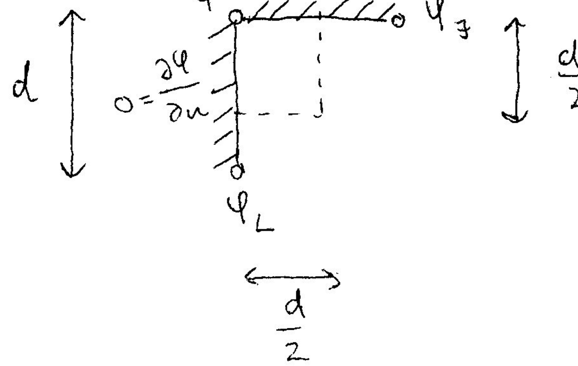

$$\frac{\varphi-\varphi_J}{d}\frac{d}{2}+\frac{\varphi-\varphi_L}{d}\frac{d}{2}=0$$

$$4\varphi-2\varphi_J-2\varphi_L=0$$

Nézzünk meg egy konkrét példát:

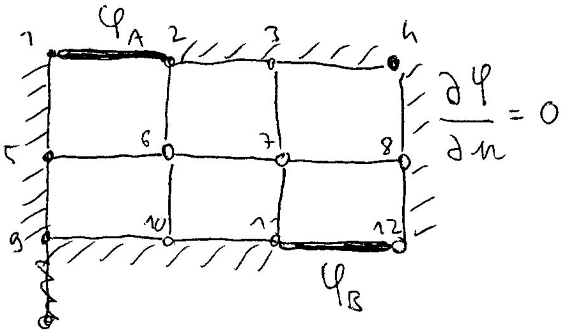

Kezdetben a Dirichlet per. felt. nem vesszük tudomásul, azt majd a végén érvényesítjük.

1. pont:

$4\varphi_1 - 2\varphi_2 - 2\varphi_5 = 0$

$$
\begin{array}{c|cccccccccccc}
 & 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 & 9 & 10 & 11 & 12 \\
\hline
1 & & & & & & & & & & & & \\
2 & -1 & 4 & -1 & & & -2 & & & & & & \\
3 & & -1 & 4 & -1 & & & -2 & & & & & \\
4 & & & -2 & 4 & 0 & & & -2 & & & & \\
5 & -1 & & & 0 & 4 & -2 & & & -1 & & & \\
6 & & -1 & & & -1 & 4 & -1 & & & -1 & & \\
7 & & & -1 & & & -1 & 4 & -1 & & & -1 & \\
8 & & & & -1 & & & -2 & 4 & 0 & & & -1 \\
9 & & & & & -2 & & & 0 & 4 & -2 & & \\
10 & & & & & & -2 & & & -1 & 4 & -1 & \\
11 & & & & & & & -2 & & & -1 & 4 & -1 \\
12 & & & & & & & & -2 & & & -2 & 4
\end{array}
$$

- Ritka mátrix (sparse): kis helyigényű tárolás.
- 5 sávos sávmátrix
- A Dirichlet peremfeltételt még ~~érv~~ érvényesíteni kell.

– Dirichlet érvényesítése:

1. egyenlet helyett $\varphi_1 = \varphi_A$

2. — " — $\varphi_2 = \varphi_A$

11. — " — $\varphi_{11} = \varphi_B$

12. — " — $\varphi_{12} = \varphi_B$

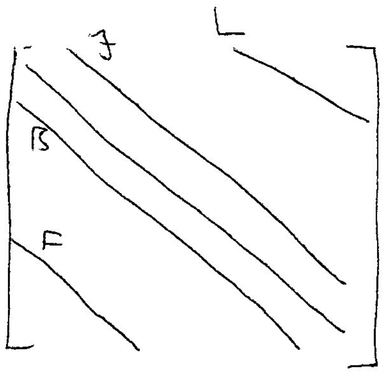

14. ISMERTESSE A RÉSZKAPACITÁSOK FOGALMÁT ÉS MEGHATÁROZÁSÁNAK MÓDJÁT!

Kapacitás def (AUCu) → Maxwell e.h. (pot: Q-val) → Kapacitásmátrix (...)
→ Részkapacitások

1. KAPACITÁS

Vizsgáljuk meg egy példán keresztül:

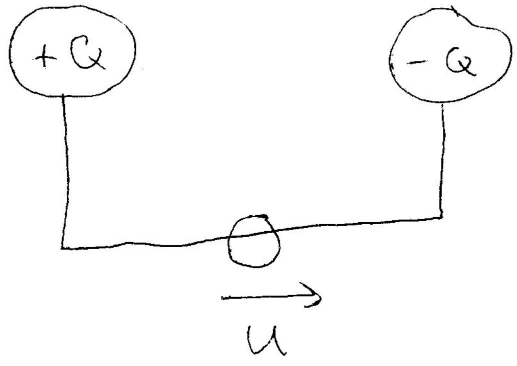

Van két elektródánk (jól vezető anyagból készült test.). Ezekre U feszültséget kapcsolunk: Az egyik elektródára Q, másikra -Q jut (töltésszétválasztó hatás). Ha a feszültséget kétszeresére növeljük, akkor a töltések is ~~kétszeresére~~ kétszeresükre válnak, (fordítva is igaz):

$$\boxed{C \triangleq \frac{Q}{U}} \qquad [C] = \frac{As}{V} = F$$

2. RÉSZKAPACITÁSOK

Kettőnél több elektróda esetén részkapacitásokról beszélünk.

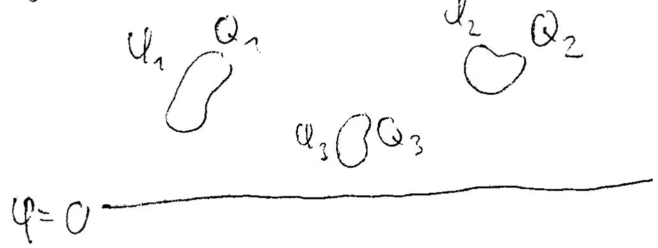

Írjuk fel a potenciálokat a töltések segítségével: A ~~ke~~ p_{mn}-ek az ún. Maxwell-együtthatók.

$$\left.\begin{aligned} \varphi_1 &= p_{11} Q_1 + p_{12} Q_2 + p_{13} Q_3 \\ \varphi_2 &= p_{21} Q_1 + p_{22} Q_2 + p_{23} Q_3 \\ \varphi_3 &= p_{31} Q_1 + p_{32} Q_2 + p_{33} Q_3 \end{aligned}\right\} \begin{bmatrix} \varphi_1 \\ \varphi_2 \\ \varphi_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} p_{11} & p_{12} & p_{13} \\ p_{21} & p_{22} & p_{23} \\ p_{31} & p_{32} & p_{33} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Q_1 \\ Q_2 \\ Q_3 \end{bmatrix}$$

Maxwell együtthatók jelentése:

$$p_{12} = \left.\frac{\varphi_1}{Q_2}\right|_{Q_1 = Q_3 = 0}$$

igazolni lehet, hogy

$$p_{ik} = p_{ki}$$

Ezt az egyenletet invertálni kell, mert minket a töltés érdekel a potenciállal kifejezve:

$$Q_1 = c_{11}\varphi_1 + c_{12}\varphi_2 + c_{13}\varphi_3$$
$$Q_2 = c_{21}\varphi_1 + c_{22}\varphi_2 + c_{23}\varphi_3$$
$$Q_3 = c_{31}\varphi_1 + c_{32}\varphi_2 + c_{33}\varphi_3$$

$c_{ik} = c_{ki}$

Ezek kis c-betűk, még nincs olyan jelentésük, hogy kapacitások lennének.

A következő módosítást végezzük el:

$$Q_1 = c_{11}\varphi_1 + c_{12}\varphi_2 + c_{13}\varphi_3 + c_{12}\varphi_1 + c_{13}\varphi_1 - c_{12}\varphi_1 - c_{13}\varphi_1$$

$$Q_1 = \underbrace{(c_{11}+c_{12}+c_{13})}_{C_{10}}\varphi_1 \underbrace{- c_{12}}_{\substack{\text{előjellel együtt} \\ C_{12}}}(\varphi_1-\varphi_2) \underbrace{- c_{13}}_{\substack{\text{előjellel együtt!} \\ C_{13}}}(\varphi_1-\varphi_3)$$

Ezek már ténylegesek, így be tudjuk vezetni kondenzátorokat, amik az egyes elektródákhoz vannak kapcsolva!

$$Q_1 = C_{10}\varphi_1 + C_{12}(\varphi_1-\varphi_2) + C_{13}(\varphi_1-\varphi_3)$$
$$Q_2 = C_{21}(\varphi_2-\varphi_1) + C_{20}\varphi_2 + C_{23}(\varphi_2-\varphi_3)$$
$$Q_3 = C_{31}(\varphi_3-\varphi_1) + C_{32}(\varphi_3-\varphi_2) + C_{30}\varphi_3$$

Helyettesítő kapacitás-hálózatot tudunk az elektródákhoz kapcsolni:

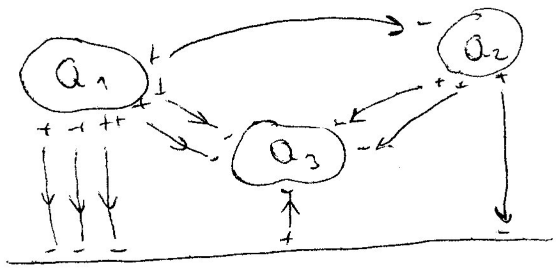

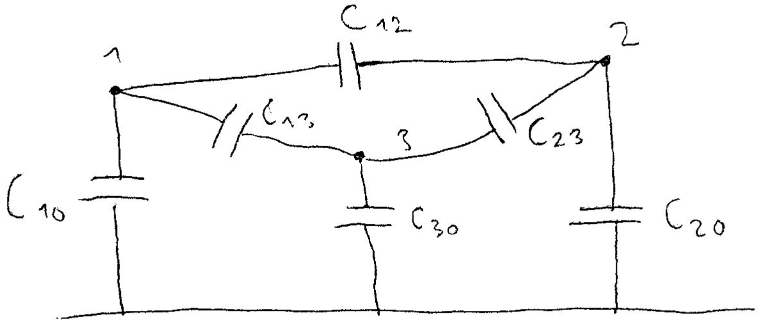

Megmutatják, hogy az egyes elektródák töltéseit milyen módon köti le a szomszéd elektróda töltése.

A kis c-k reciprocitása miatt a nagy C-k is reciprokok: $C_{ik} = C_{ki}$

Elektródák közti részkapacitások, elektróda és föld (zérus pot. elektróda) között földkapacitás

15. ISMERTESSE A STACIONÁRIUS ÁRAM MÁGNESES TERÉRE VONATKOZÓ ÖSSZEFÜGGÉSEKET, A VEKTORPOTENCIÁL BEVEZETÉSÉT!

Alapegyenletek → $\bar{B} = \text{rot}\,\bar{A}$ → $\text{rot}\,\text{rot}\,\bar{A} = \mu J$ → $\Delta A = \text{grad}\,\text{div}\,\bar{A} - \text{rot}\,\text{rot}\,\bar{A}$ → Mértékválasztás → megoldás a skalár-paraméteres analógiával ($\bar{A}(r) = \frac{\mu}{4\pi}\int_V \frac{J(s)}{r_{rs}}\,dV_s$ → régi

1. ALAPEGYENLETEK:

Olyan eseteket vizsgálunk, amikor időben minden állandó ($\frac{d}{dt} = 0$), és állandó áramok folynak. Ekkor a mágneses térerősségre és indukcióra vonatkozó Maxwell-egyenletek:

$$\text{rot}\,\bar{H} = \bar{J} \qquad \text{div}\,\bar{B} = 0 \qquad \bar{B} = \mu\bar{H} \qquad \mu_0 = 4\pi\cdot 10^{-7}\,\frac{Vs}{Am}$$

ahol μ a közeg permeabilitása, amelyről a továbbiakban feltételezzük, hogy legalább térrészenként állandó.

2. VEKTORPOTENCIÁL:

~~Mivel H nem örvénymentes, ezért~~

A $\text{div}\,\bar{B} = 0$ egyenletet ki lehet elégíteni úgy, hogy a $\bar{B}$-t egy vektor rotációjából vezetjük le:

$\bar{B} = \text{rot}\,\bar{A}$, hiszen egy rotációképzésből keletkezett vektor mindig divergenciamentes lesz: $\text{div}\,\text{rot}\,\bar{v} \equiv 0$

Ennek az $\bar{A}$-vektornak a neve vektorpotenciál.

(Emlékeztető: $\text{rot}\,\bar{E} = 0$ egyenletet $\bar{E} = -\text{grad}\,\varphi$, hiszen gradiensképzésből keletkezett vektor mindig örvény (rotáció) mentes.) $\text{rot}\,\text{grad}\,v = 0$

A skalárpotenciál előnyei, pl. a szemléletes energetikai jelentés (térbe helyezett töltés helyzeti energiája a pontban fellépő potenciállal arányos) nincs meg. A skalárpotenciál mérésére műszerek készíthetők (voltmérő), míg a vektorpotenciálnál ez nehéz, gyakorlatban nehezen mérhető.

Helyettesítsünk be a rot $\bar{H} = \bar{J}$ egyenletbe:

rot $\bar{B} = \mu \bar{J} \Rightarrow$ rot rot $\bar{A} = \mu \bar{J}$

- Nézzük meg az alábbi vektoranalitikai azonosságot (vektorra alkalmazott Laplace-kifejezés):

$$\boxed{\Delta \bar{A} \triangleq \text{grad div}\, \bar{A} - \text{rot rot}\, \bar{A}}$$

Descartes-koordinátákban 3 skaláregyenlet:

A_x-re, A_y-ra, A_z-re vonatkozó Δ kifejezés.

- Mielőtt még behelyettesítenénk, vizsgáljuk meg:

$\bar{B} = \text{rot}\, \bar{A}$ $\quad$ $\bar{A}$-nak csak a rot-ja rögzített

div $\bar{A} = ?$ (A kérdés jogos, hiszen egy vektorteret a rotáció és divergencia együtt határoz meg.) $\bar{A}$ divergenciájának megválasztása a MÉRTÉKVÁLASZTÁS:

$\boxed{\text{div}\, \bar{A} = 0}$: Coulomb mérték (Itt ez a célszerű, de pl. Hertz-dipólusnál az ún. Lorenz-mérték)

Ekkor:

$$\Delta \bar{A} = \text{grad}\, \underbrace{\text{div}\, \bar{A}}_{0} - \underbrace{\text{rot rot}\, \bar{A}}_{\mu \bar{J}}$$

$$\boxed{\Delta \bar{A} = -\mu \bar{J}} \qquad \left(\Delta \varphi = -\frac{\rho}{\varepsilon} \right)$$

↳ VEKTORIÁLIS POISSON EGYENLET

$W = \frac{1}{2} \int_V A J \, dV$ mágneses energia

3. A VEKTORIÁLIS POISSON EGYENLET MEGOLDÁSA

$$\Delta \bar{A} = -\mu \bar{J}$$

$\downarrow$

$$\Delta A_x = -\mu J_x$$

$$\Delta A_y = -\mu J_y$$

$$\Delta A_z = -\mu J_z$$

~~Laplace~~ Descartes- koordinátákban:

$$\frac{\partial^2 A_x}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 A_x}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 A_x}{\partial z^2} = -\mu J_x$$

$$\frac{\partial^2 A_y}{\partial \cancel{y}^2} + \frac{\partial^2 A_y}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 A_y}{\partial z^2} = -\mu J_y$$

$$\frac{\partial^2 A_z}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 A_z}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 A_z}{\partial z^2} = -\mu J_z$$

Tudjuk hogy a Poisson egyenlet Megoldása:

$$\Delta \varphi = -\frac{\varrho}{\varepsilon} \Rightarrow \varphi(P) = \frac{1}{4\pi\varepsilon} \int_V \frac{\varrho(s)}{r_{sp}} dV_s$$

Használjuk fel ezt: ($\frac{1}{\varepsilon} \to \mu$ $\quad \varrho \to J$ $\quad \varphi \to A$ analógia)

$$\left.\begin{aligned} A_x(P) &= \frac{\mu}{4\pi} \int_V \frac{J_x(s)}{r_{sp}} dV_s \\ A_y(P) &= \frac{\mu}{4\pi} \int_V \frac{J_y(s)}{r_{sp}} dV_s \\ A_z(P) &= \frac{\mu}{4\pi} \int_V \frac{J_z(s)}{r_{sp}} dV_s \end{aligned}\right\} \bar{A}(P) = \frac{\mu}{4\pi} \int_V \frac{\bar{J}(s)}{r_{sp}} dV_s$$

Ha ezeket az $\bar{i}$ $\bar{j}$ $\bar{k}$ egységvektorokkal megszorozzuk és összeadjuk:

$$A_x \cdot \bar{i} + A_y \bar{j} + A_z \cdot \bar{k} = \bar{A}(P)$$

Hasonlóan $\bar{j}$-re: $j_x \cdot \bar{i} + j_y \bar{j} + j_z \bar{k} = \bar{j}(S)$

Ekkor:

$$\boxed{\bar{A}(P) = \frac{\mu}{4\pi} \int_V \frac{\bar{j}(S)}{r_{SP}} \, dV_S}$$

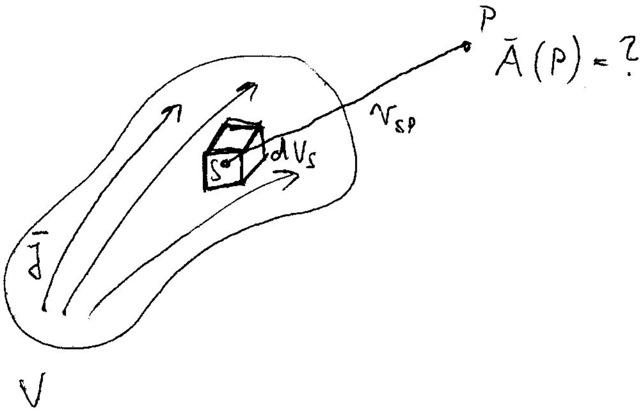

Összefoglalva:

forrás → segédmennyiség → tér

ρ → φ → $\bar{E} = -\mathrm{grad}\,\varphi$

$\bar{j}$ → $\bar{A}$ → $\bar{B} = \mathrm{rot}\,\bar{A}$

(16.) ISMERTESSE A BIOT-SAVART TÖRVÉNYT, AZ ÖN ÉS KÖLCSÖNÖS INDUKCIÓ SZÁMÍTÁSÁT!

1. BEVEZETÉS

Alkalmazások szempontjából különösen fontos az az eset, amikor a mágneses teret kiskeresztmetszetű vezetőben folyó áram hozza létre. → Vonalmenti ~~vezetőnek tekintjük~~) tekintjük.

2. A BIOT-SAVART TÖRVÉNY

A vektoriális Poisson-egyenlet és megoldása:

$$\Delta \bar{A} = -\mu \bar{J} \quad ; \quad \bar{A}(P) = \frac{\mu}{4\pi} \int_V \frac{\bar{J}(s)}{r_{PS}} \, dV_s$$

Az általános megoldás specializálása vonalas vezetőre:

$$\boxed{\bar{A}(P) = \frac{\mu I}{4\pi} \oint_l \frac{d\bar{l}_s}{r_{PS}}}$$

átadjuk a vektor léjárásolat $d\bar{l}$-re

$$\bar{J}\, dV = \bar{J} A\, dl = \cancel{I\, dl} = J A\, d\bar{l} = I\, d\bar{l}$$

A körintegrál oka: a vezetők zártnak valahol.

Mivel: $\bar{B} = \mathrm{rot}\, \bar{A}$;

$$\bar{B}(P) = \mathrm{rot}_P\, \bar{A}(P) = \mathrm{rot}_P \left(\frac{\mu I}{4\pi} \oint_l \frac{d\bar{l}_s}{r_{PS}} \right)$$

Mivel az integrálás az s pont koordinátái, a rotációképzés a p pont koordinátái szerint történik:

$$\bar{B}(P) = \frac{\mu I}{4\pi} \oint_l \mathrm{rot}_P \frac{d\bar{l}_s}{r_{PS}}$$

Különböző vektoranalitikai megfontolásokkal a [illegible] [illegible] jutunk ⇒ B[illegible] SAVART

Ahhoz hogy a Biot-Savart törvényhez jussunk, meg kell vizsgálni, hogy mi lesz egy skalár és egy vektor szorzatának rotációja.

$$\mathrm{rot}\,(u\,\bar{v}) \equiv u\,\mathrm{rot}\,\bar{v} + (\mathrm{grad}\,u)\times\bar{v}$$

Behelyettesítve:

$$\mathrm{rot}_p\left(\frac{1}{r_{ps}}\cdot \bar{dl}_s\right) = \frac{1}{r_{ps}}\,\mathrm{rot}_p\,\bar{dl}_s + \left(\mathrm{grad}_p \frac{1}{r_{ps}}\right)\times \bar{dl}_s$$

{ $\mathrm{rot}_p\,\bar{dl}_s = 0$, hiszen $\bar{dl}_s$ kizárólag az s pont koordinátáitól függ, míg a rot. képzés (deriválás) p pont koord. szerint történik. }

Továbbá $\mathrm{grad}\,\frac{1}{r_{ps}} = -\frac{1}{r^2}\,\bar{r}_0$, gömbkoordináta rendszerben a gradiensnek az r komponense: r szerinti deriválás, és $\bar{r}_0$ egységvektorral szorzás.
($\bar{r}_0 \equiv \bar{e}_r$: r irányú egységvektor):

$$\boxed{\mathrm{rot}_p\left(\frac{\bar{dl}_s}{r}\right) = \frac{\bar{dl}_s\times\bar{r}_0}{r^2}}$$

megfordul a kereszt :)

Ezt visszahelyettesítve az eredeti egyenletbe:

$$\bar{B}(P) = \frac{\mu I}{4\pi}\oint_l \frac{\bar{dl}_s\times\bar{r}_0}{r^2} \Rightarrow \boxed{\bar{H}(P) = \frac{I}{4\pi}\oint_l \frac{\bar{dl}_s\times\bar{r}_0}{r^2}}$$

BIOT - SAVART TÖRVÉNY

Például: körvezető áramának mágneses tere:

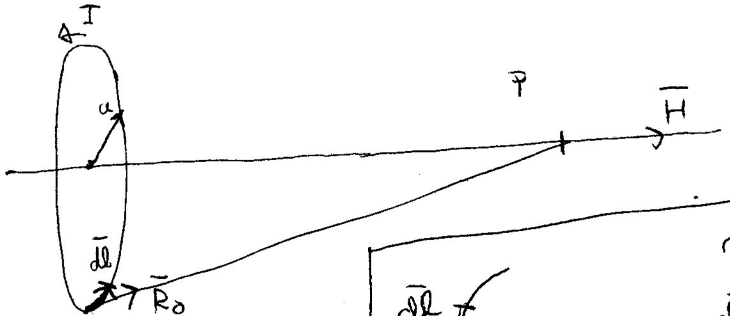

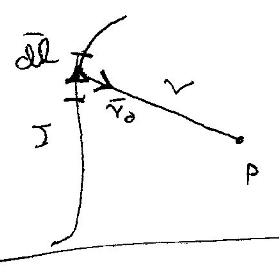

r_0: r ir. egységvektor

$\bar{dl}$: áram irányú vektor, vonalelem

3. ÖNINDUKCIÓ EGYÜTTHATÓ

Zárt görbének van önindukciós együtthatója.

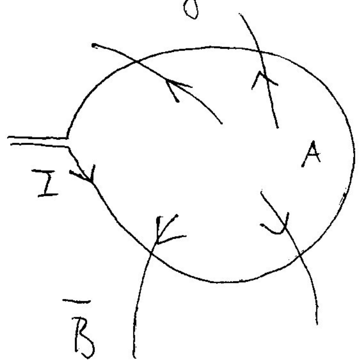

$$\Phi = \int_A \bar{B}\, d\bar{A}$$ (tetszőleges ráfeszített felületre)

$$\boxed{L \triangleq \frac{\Phi}{I}} \qquad \left[\frac{Vs}{A}\right]$$

Ha pl. tekercsről van szó, akkor közelítőleg úgy számolhatunk, hogy egy menetre kiszámítjuk L-t, majd szorozzuk a menetszámmal:

$$\Psi = \sum_i \Phi_i$$: fluxuskapcsolódás

4. KÖLCSÖNÖS INDUKCIÓ EH.

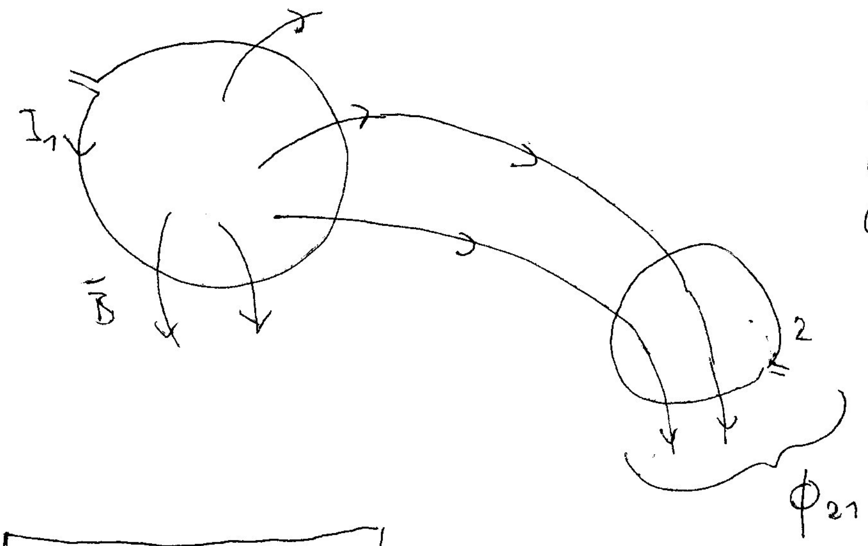

$\bar{B}$ indukcióvonalaknak csak egy része megy át a 2-es huroknak. Gondoskodni kell arról, hogy $I_2 = 0$ legyen, hogy biztosak legyünk benne hogy a fluxust kizárólag I_1 hozta létre.

$$\boxed{L_{21} \triangleq \frac{\Phi_{21}}{I_1}}$$

indukció : 2 hurkos példa